

Stödinsatser för förövare - en utforskande undersökning

Delrapport 3 från den nationella utvärderingen av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld

Mehdi Ghazinour, Anders Hanberger & Gunilla Mårald

Umeå Centre for Evaluation Research
December 2007

Förord

Detta är den tredje delrapporten i en serie av fyra där forskare knutna till Centrum för utvärderingsforskning (UCER), Umeå universitet, redovisar en del av sitt regeringsuppdrag. UCER har ett uppdrag att för regeringen göra en samlad utvärdering av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld (HRV). I föreliggande rapport undersöks stödinsatser och behandlingsprogram som kan användas och används i arbetet med förövare. Rapporten kommer också att utgöra underlag för den slutrapport som presenteras våren 2008. Materialet för rapporten har samlats in under sommaren och hösten 2007. Vi vill tacka handläggare vid länsstyrelserna och alla intervjupersoner som hjälpt oss. Vi bär själva ansvar för eventuella fel och brister i rapporten. Hör gärna av dig om du har några synpunkter på rapporten.

Umeå december 2007

Mehdi Ghazinour
Anders Hanberger
Gunilla Mårald

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1. Inledning.....	4
2. Utvärderingens syfte, utgångspunkter och uppläggning	5
<i>Utvärderingens utgångspunkter</i>	5
<i>Centrala begrepp</i>	6
<i>Tillvägagångssätt och metoder</i>	7
<i>Bedömning av insatser riktade till förövare</i>	8
3. Stödinsatser och behandlingsprogram riktade till förövare.....	9
<i>Socialtjänsten</i>	9
<i>Polisen</i>	11
<i>Kriminalvården</i>	12
<i>Reflektioner kring behandlingsprogrammen och hedersrelaterat våld</i>	15
<i>Sammanfattning</i>	15
4. Insatser riktade till förövare och familjemedlemmar	16
<i>Länsstyrelsernas redovisning av projekt riktade till förövare</i>	16
<i>Åklagarmyndighetens projekt</i>	19
<i>Socialtjänstens arbete</i>	23
<i>Sammanfattning</i>	28
5. Socialsekreterares och polisers arbete och erfarenheter.....	28
<i>Socialarbetares arbete och erfarenheter</i>	29
<i>Sammanfattning</i>	32
<i>Polisers arbete och erfarenheter</i>	33
<i>Sammanfattning</i>	39
6. Intervju med en misstänkt förövare.....	39
<i>Sammanfattning</i>	43
7. Sammanfattande bedömning och slutsatser	43
<i>Slutsatser</i>	44
<i>Avslutande kommentar</i>	45
Referenser.....	47
Bilagor.....	49
<i>Intervjuguide för socialarbetare som arbetar med förövare eller familj</i>	49
<i>Intervjuguide för polisen som arbetar direkt/konkret med förövare eller familj</i>	50
<i>Informationsbrev till förövare om UCERs utvärdering och om intervjun</i>	51
<i>Intervjuguide med förövare</i>	53

Sammanfattning

I rapporten utforskas och bedöms insatser riktade till förövare som har utsatt andra för hedersrelaterat våld (HRV). Termen ”förövare” används i rapporten för dömd gärningsman, person som misstänks för brott men inte dömts och familjemedlemmar som sanktionerar HRV. I regeringens insatser mot HRV har stödinsatser riktade till förövare inte prioriterats, men regeringen har haft en intention att ge stöd till attitydpåverkande insatser riktade till bland annat grupper där hederstänkande förekommer. Det faktum att skyddat boende, en prioriterad insats i regeringens programsatsning, påverkar familjen och att även en förövare kan vara offer, motiverar en undersökning av hur olika insatser mot HRV påverkar förövare och andra familjemedlemmar. Delstudien är utforskande och lyfter fram och analyserar exempel på insatser riktade till förövare.

Vår första slutsats är att mycket få insatser riktade till förövare har kommit till stånd lokalt/regionalt med bidrag från länsstyrelserna. Slutsatsen baseras på rapporter från länsstyrelsernas handläggare om stimulans och stöd till förebyggande projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer. Den andra slutsatsen är att såväl förebyggande som behandlande metoder riktade till förövare med HRV-problematik behöver utvecklas och utvärderas. Idag är kunskapen om vilka metoder som fungerar för olika typer av HRV-problematik otillräcklig. Den tredje slutsatsen är att det upplevs finnas en gråzon i ansvarsfrågan när det gäller stöd och hjälp till förövare över 18 år, t.ex. i fall då inget straff har utdömts. Socialsekreterare menar att fler aktörer skulle behöva ta ett ansvar för insatser riktade till förövare och familjemedlemmar med HRV-problematik.

Enligt socialtjänstlagen har kommunerna (socialtjänsten) det yttersta ansvaret för att människor som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver och det finns inget som frånskriver kommunen ansvar för stödinsatser till förövare eller familjemedlemmar som sanktionerar våld med hedersmotiv. Det är idag främst kriminalvården som har ansvar för insatser riktade direkt till förövare. Tillsammans med frivården har kriminalvården utvecklat ett antal behandlingsprogram som förövare som är dömda till fängelse eller som är villkorligt frikända kan söka. Behandlingsprogrammen, som är vetenskapligt förankrade, är kognitiv- och beteendeorienterade. Det är dock oklart om dessa behandlingsprogram fungerar för förövare där brottet har ett hedersmotiv och om programmen bidrar till att förändra synen på kvinnan som underordnad mannen.

Efter många olika försök att få förövare att ställa upp var det endast en person som kunde tänka sig att medverka i en intervju. Intervjun kom främst att handla om hur den misstänkte förövaren upplevde samhällets insatser. Vår intervjuperson upplevde att han hade negligerats av olika myndigheter och att han inte fått någon information om varför hans fru och barn placerats i skyddat boende. ”Förövaren” tycker inte att han har fått tillräckligt med hjälp och stöd. Efter att åtalen om mordhot och hot lagts ner kände han ändå att myndigheterna inte litade på honom. Fortfarande kan han inte träffa sina barn regelbundet, trots att han inte har något besöksförbud eller några andra restriktioner från domstol, tingsrätt eller socialtjänst. När han ser tillbaka skulle han ha önskat hjälp och stöd i form av familjesamtal som kanske kunde ha lett till en försoning med familjen. Det framkommer också att han har dålig kunskap om det svenska regelverket.

1. Inledning

Regeringens¹ särskilda insatser mot hedersrelaterat våld (HRV) inleddes 2003 och satsningen ska till att börja med pågå fram till och med 2007.² Centrum för utvärderingsforskning (UCER), Umeå universitet, genomför på regeringens uppdrag en nationell utvärdering av hela satsningen. HRV-programmet används i rapporten som ett samlingsbegrepp för och synonymt med regeringens insatser mot HRV 2003-2007.

Föreliggande delrapport är den tredje av fyra delrapporter som presenteras inom ramen för den nationella utvärderingen. Rapporten kommer också att ligga till grund för den slutrapport som presenteras i juni 2008. I den andra delrapporten, som handlade om hur skyddat boende fungerar som insats mot HRV, framkom bland annat att många flickor återvänder till sina familjer efter det att de bott i ett skyddat boende, men också att kännedomen om vad som händer flickorna efter vistelsen i boendet ofta saknas. Att skyddat boende påverkar familjen och att det kan finnas fler offer i en familj, där även förövare kan vara offer, motiverar en undersökning av hur olika insatser mot HRV påverkar förövare och andra familjemedlemmar. Ett annat skäl är att om man ska lyckas med intentionen att förebygga HRV och minska risken för att förövare ska fortsätta utöva eller sanktionera HRV bör insatser riktade direkt till förövare och hur t.ex. skyddat boende påverkar förövare också undersökas. I rapporten används termen "förövare" för dömd gärningsman, person som misstänks för brott men inte dömts och familjemedlemmar som sanktionerar HRV. HRV-programmet har inte haft som primärt mål att utveckla insatser riktade till förövare, men att initiera attitydpåverkande insatser bland grupper med hederstänkande nämns bland regeringens riktlinjer för fördelning av stöd via länsstyrelserna (Ju2004/5777).

I föreliggande rapport undersöks vilka stödinsatser och behandlingsprogram som socialtjänsten och kriminalvården kan använda sig av i arbetet med förövare. Länsstyrelsernas initiativ och beviljade projekt riktade till förövare kartläggs. Åklagarmyndighetens projekt att studera handläggningen av ärenden med HRV-inslag redovisas i rapporten. Vidare undersöks hur socialtjänstens och polisens insatser och stöd till förövare som utsätter andra för hedersrelaterat våld fungerar, samt hur skyddat boende och andra HRV-insatser uppfattas av förövare.

Underlaget för rapporten är dokument, rapporter och information som är tillgängliga från myndigheters hemsidor om vilka insatser som initierats och hur insatserna är organiserade. Ett annat underlag som har använts är intervjuer med fyra socialarbetare, fyra poliser och en förövare som misstänkts för att ha utsatt en eller flera i sin familj för hedersrelaterat våld. Länsstyrelsernas handläggare, ansvariga för HRV-frågor, har uppmanats svara på om de stimulerat lokala/regionala aktörer att utveckla projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer och att lämna information till utvärderarna om projekt som visar omfattningen av insatser riktade till dessa målgrupper. I rapporten redovisas också resultat från en elektronisk enkät som har skickats ut till 2801 socialsekreterare i Stockholms, Skåne och Västra Götalands län. Underlaget för rapporten har samlats in under perioden februari - oktober 2007.

¹ I rapporten kommer vi genomgående att referera till regeringen och dess insatser mot hedersrelaterat våld trots att programmet initierades av den förra regeringen.

² Sammanlagt har regeringen under perioden 2003-2006 avsatt 160 miljoner kronor för detta arbete inom ramen för integrations- och mångfaldsarbetet. Från och med 2007 bedrivs arbetet för att bekämpa hedersrelaterat våld inom ramen för jämställdhetsarbetet.

Det finns några begränsningar med vårt material som vi inledningsvis vill uppmärksamma läsaren på när det gäller möjligheten att dra långtgående slutsatser. För det första har endast en förövare intervjuats vilket gör det omöjligt att dra slutsatser för den grupp förövare som intervjupersonen kan sägas representera (misstänkt och friad förövare) eller andra förövare. Som framgår av rapporten har vi inte lyckats få fler personer att ställa upp, vilket i sig är ett resultat. En annan begränsning är möjligheten att dra generella slutsatser om hur olika myndigheter arbetar med förövare och vilka erfarenheter de har av det egna arbetet och samverkan med andra aktörer. När det gäller socialarbetare har vi enkätsvar från storstadslänen (svarsfrekvens 59 %) och fyra intervjuer att basera slutsatserna på. Likaså erbjuder fyra intervjuer med poliser och sekundärdata från Åklagarmyndigheten och Kriminalvården inte ett underlag som möjliggör slutsatser om hur vanligt förekommande olika insatser är eller hur representativa erfarenheterna som uppmärksammas är. Delstudien är utforskande och kvalitativ och kan i de flesta fall enbart analysera exempel på insatser riktade till förövare. När det gäller insatser och projekt riktade till förövare inom HRV-programmet anser vi att underlaget är tillräckligt för att bedöma omfattningen. Svaret på fråga 2 (se nedan) baseras på regeringsuppdrag till centrala myndigheter och svar från länsstyrelsernas handläggare om projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer. I något fall kan handläggare ha slutat och en ny handläggare kan eventuellt ha missat något lokalt/regionalt projekt som länsstyrelserna lämnat bidrag till, men detta kan bara marginellt påverka resultatet.

2. Utvärderingens syfte, utgångspunkter och uppläggning

Det övergripande syftet med delstudien är att beskriva, analysera och bedöma socialtjänstens och polisens insatser och arbete med förövare och familj, samt att beskriva hur åklagarmyndigheten och kriminalvården arbetar med HRV. Ett syfte är också att undersöka huruvida länsstyrelserna har bidragit till att projekt riktade till förövare har kommit till stånd. Ett annat syfte är att undersöka hur förövare uppfattar hjälp och insatser från samhällets sida.

Delstudien kommer att söka svar på fyra huvudfrågor:

1. Hur arbetar socialtjänsten, polisen, kriminalvården och åklagarmyndigheten med förövare?
2. Vilka insatser riktade till förövare har initierats inom HRV-programmet?
3. Vilka erfarenheter har socialsekreterare och poliser av insatser till förövare?
4. Hur uppfattar förövare de insatser som riktas mot dem och deras familjer?

Utvärderingens utgångspunkter

Konkreta insatser som syftar till ”beteendeförändring” på individ- och familjenivå utvärderas utifrån ett kombinerat samhälls- och individperspektiv. Samhällsperspektivet framträder på två sätt. Dels genom att förutsättningarna för, och intentionerna med, insatserna beskrivs i ett samhällsperspektiv, dels genom att olika myndigheters insatser undersöks. Individperspektivet framträder dels direkt genom att förövaren uppmärksammas, dels genom att värdet, nyttan och påverkan av insatserna på förövaren står i fokus genom hela rapporten.

Den utvärderingsmodell som används i delstudien kan beskrivas som en teoriinriktad intressentutvärdering. Utvärderingen är teoriinriktad så till vida att samhällsätgarderna

beskrivs och analyseras med hjälp av behandlingsteorier som bedöms relevanta i sammanhanget. Tre huvudintressenters (polisers, socialsekreterares och förövarens) erfarenheter av insatser och rutiner kring arbete med förövaren analyseras vilket gör att utvärderingen till en del kan beskrivas som en intressentutvärdering.

De tre utvärderarna, som har olika ämnesmässig bakgrund (socialt arbete och psykiatri, statsvetenskap och utvärderingsforskning, samt kulturgeografi) har samma grundsyn vad gäller möjligheterna att beskriva, analysera och värdera insatserna. Forskarna har en pluralistisk kunskapssyn och utgår från att det behövs en kombination av teorier och metoder för att ge rättvisa åt och bedöma de insatser som används för förövare.

Centrala begrepp

Eftersom delrapporten fokuserar på insatser riktade till förövare och familj, framstår tre begrepp som centrala, nämligen förövaren, hedersrelaterat våld och makt. Dessa är mångtydiga och för att underlätta läsningen av rapporten anges här hur vi använder dessa tre begrepp:

Förövare: Merriam-Websters internationella ordlexikon definierar ordet förövare (på engelska perpetrator) som en avsiktlig fientlig handling mot någon annan. Ordet kommer ursprungligen från latinets "perpetratus" och från verbet "petrare" som i sin tur härstammar från "patrare" som innebär "att utföra ritualer". Ordet första del dvs "pat" betyder "fader" eller "religiös ledare". Fientliga handlingar kan exempelvis vara kränkningar eller kriminella handlingar såsom dödshot. Hedersrelaterat våld har inte någon särskild kod inom rättsväsendet, men HRV-handlingar räknas ändå som "brottsligt beteende" och kan leda till olika typer av straff (fängelsestraff, vård inom socialtjänsten, villkorlig dom och böter, skyddstillsyn eller dagsböter). Termen "gärningsman" används inom svenskt rättsväsende för någon som har begått ett brott. I rapporten används termen "förövare" som inkluderar dömd gärningsman eller en person som misstänks för brott men inte dömts, samt familjemedlemmar som sanktionerar HRV.

Hedersrelaterat våld: Hedersrelaterat våld syftar på att motivet bakom våldshandlingen kan kopplas till att någons heder har kränkts. Det speciella med hedersvåld enligt tidigare FN-rapportören R. Coomoraswamys är att det "uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt och institutionaliserat förtryck och utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor, i samhällen där heder får innebörden av kontroll av kvinnors sexualitet (Regeringskansliet, 2005, sid 26-27). Regeringen framhåller också att HBT-personer, heterosexuella pojkar och män kan utsättas för, eller bli offer för hedersvåld. FNs definition täcker inte alla möjliga former av hedersrelaterat våld, t.ex. våld mellan män eller mellan kvinnor där motivet kan vara att någons heder eller anseende har skadats. Eftersom regeringens HRV-program är inriktat mot hedersrelaterat våld som ligger i linje med FNs definition är det också detta våld som avses i rapporten om inte annat sägs.

Makt: Makt syftar i rapporten både på makt som relation och makt som egenskap (Petersson, 1987, sid 9-10). Av sammanhanget framgår om det är den ena eller den andra betydelsen som avses. Fokus ligger på makt som relation där en person (B) känner sig rädd och förväntar sig negativa konsekvenser om inte en annan persons (A:s) makt iakttages. A:s maktutövning kan t.ex. upprätthållas genom att A är fysiskt stark, har starka band med ett stödjande kollektiv, är verbalt slagfärdig och/eller kan utesluta B från en önskad gemenskap eller position.

Tillvägagångssätt och metoder

I studien används huvudsakligen fyra metoder: insamling och analys av dokument och rapporter, intervjuer, telefonintervjuer, och en elektronisk enkät. Uppläggningsen och genomförandet av intervjuerna följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.

Intervjuer med socialarbetare

Tre socialarbetare i tre större kommuner som alla har någon typ av erfarenhet av att arbeta med HRV-problematik har valts ut för intervju. Dessa tre arbetar på en socialtjänst i norra, mellan- respektive södra Sverige. En av de tre är särskilt utvald eftersom det resursteam där socialarbetaren är verksam hade beviljats medel inom ramen för regeringens HRV-program. En fjärde socialarbetare har intervjuats som inte är direkt verksam inom socialtjänsten men som delvis arbetar med HRV-problematik inom sin hemkommun. Intervjuerna har handlat om ett ärendes gång från aktualisering, arbetsmetod och egna erfarenheter. De har också tillfrågats om vilka förslag och råd de har beträffande insatser mot förövare. Intervjuerna bandades och transkriberades. Socialarbetarna gavs möjlighet att läsa texten och komma med kommentarer och/eller kompletteringar.

Intervjuer med poliser

Fyra poliser intervjuades. Poliserna har valts ut genom snöbollsmetodik. Vi har frågat oss fram för att komma i kontakt med poliser som har erfarenhet av att arbeta med HRV-problematik. Intervjupersonerna arbetar på polismyndigheter i norra, mellan- och södra Sverige. Intervjuerna med poliser har lagts upp och genomförts på samma sätt som intervjuerna med socialarbetare. Poliserna gavs också möjlighet att läsa texten och komma med kommentarer och/eller kompletteringar.

Intervju med förövare

Att komma i kontakt med förövare för intervju var ingen lätt uppgift. Vi började med att fundera över hur, var och på vilket sätt vi skulle kunna komma i kontakt med förövare. Socialtjänsten, barn och ungdomspsykiatri, vuxenpsykiatri och kriminalvården var miljöer där vi undersökte möjligheterna att komma i kontakt med förövare. En av forskarna i utvärderingsgruppen mobiliserade sina kontakter och försökte genom ”snöbollsmetodik” komma i kontakt med informanter på flera olika sätt. Socialtjänsten i två medelstora kommuner och en större kommun kontaktades. Genom dessa socialtjänster fick vi tips om namn och uppgifter om personer som arbetar med HRV inom socialtjänsten. En del kontakter togs men intresset för samarbete var litet. Sökandet begränsades därför till dessa tre socialtjänster. Samma var fallet för barn och ungdomspsykiatri och vuxenpsykiatri. En förfrågan skickades också till två kriminalvårdsanstalter, varav en svarade. Vi valde att i förväg skicka en kort information om upplägget för intervjun till samtliga kontaktpersoner som hade lovat att hjälpa oss att organisera intervjuer med förövare eller familjer som sanktionerat våld. Informationsbrevet kunde visas för förövare när de tillfrågades om de ville medverka i studien. Informationsbrevet innehöll information om utvärderingens syfte och mål, samt om frivillighet och möjlighet att när som helst avbryta intervjun (Bilaga 3). Från socialtjänsten fick vi höra att det fanns två informanter som kunde tänka sig att ställa upp. Läget ändrades emellertid ganska snabbt. En av informanterna ansågs vara psykiskt sjuk och personen dömdes senare till fängelse. Den andra personen ändrade sig med motiveringen att ”*han vill lämna allt som har hänt bakom sig*”. Från vuxenpsykiatri fick vi veta att förövare fanns men att de inte ville ställa upp på intervjuer eftersom det skulle vara jobbigt att berätta allting för personer som de inte känner. Enligt uppgift från våra kontaktpersoner skapar frågor om hedersbrott mycket skam hos individen och en intervju skulle kunna väcka obehagliga tankar

och känslor. Från kriminalvården fick vi veta att det sitter några personer i fängelse p.g.a. våldsbrott som har haft sin källa i hederstänkande. Dessa människor tackade emellertid nej till intervjuer efter att ha tagit del av informationsbrevet med motiveringen att de visserligen avtjänar straff p.g.a. av våldsbeteende men inte p.g.a. "hedersproblematik". Vårt försök att hitta informanter gav till slut resultat genom att en person var bredd att ställa upp. Personens önskemål var att han ville vara anonym så långt som möjligt. Därför har vi valt att inte ange hur vi hittade denna person.

Intervjun utfördes hemma hos informanten. Hemmiljön kändes trygg och säker för informanten. Intervjun genomfördes av en manlig forskare. Nästa uppgift var att säkra *konfidentialitet* och *överbäga de konsekvenser* som kunde följa av undersökningen för den intervjuade personen. Informationsbrevet visades upp på nytt för intervjupersonen innan intervjun påbörjades. Ordet "förövare" förklarades utifrån undersökningens syfte och diskuterades med intervjupersonen. Intervjupersonen erbjöds möjlighet att ställa frågor till forskaren innan intervjun påbörjades. Efter intervjun fick informanten veta att han kunde höra av sig till forskaren om det uppstod obehagliga känslor efter intervjun. Konfidentialitet handlar också om vilka följder som en publicerad rapport kan få både för informanten och för den grupp som han/hon representerar (Kvale, 1997). Uppgifter som skulle kunna avslöja identiteten har utelämnats och innehållet i texterna har varit föremål för en noggrann analys för att så långt som möjligt minska röjning av informantens identitet. Informanten har också läst intervjutexten för att bedöma om identiteten kan röjas. Intervjun tog ca två och en halv timme (Bilaga 4). Intervjun skrevs ner på plats. Som tack för sin medverkan fick intervjupersonen biobiljetter.

Elektronisk enkät

Den elektroniska enkät riktad till socialsekreterare som användes i den förra delstudien om skyddat boende innehåller också ett antal frågor om stödinsatser riktade till förövare. I likhet med övriga frågor testades dessa på ett antal socialsekreterare för att bedöma frågornas relevans. Därefter kontaktades socialchefer i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län via e-post för att erhålla e-postadresser till socialsekreterare i kommunerna. Ett introduktionsbrev bifogades med en kort beskrivning av utvärderingsuppdraget och med länkar till ytterligare information. Socialcheferna uppmanades skicka e-postadresser till samtliga socialsekreterare i sin kommun, kommunalnämnder, distrikt eller socialspecialistförvaltningar. Sammanlagt skickades brevet till 108 kommuner. Storstädernas uppdelning i förvaltningar, distrikt och kommunalnämnder innebar att totalt 163 områden fick brevet. Av 163 områden fick vi adresser ifrån 115 områden. 46 områden skickade, trots påminnelser, aldrig några adresser. Responsen var bättre när en fysisk person angavs som ansvarig för socialförvaltningens e-postkorrespondens (82 % svarsfrekvens) jämfört med när en administrativ adress angavs (svarsfrekvens 64 %). Några kommuner ville inte lämna ut adresserna, men erbjöd sig att distribuera enkäten, vilket skulle ha medfört att de även blev tvungna att ansvara för identitetskoder, inkomna svar, lösenord, bortfall och påminnelser – kort sagt hela administrationen. Enkäten har inte skickats till dessa kommuner. (I bilaga 3 i Hanberger m.fl (2007) redovisas vilka kommuner som ingår i enkätundersökningen.)

Bedömning av insatser riktade till förövare

Tre olika bedömningar görs i rapporten. Utvärderarna bedömer om länsstyrelserna har uppmuntrat till och/eller lämnat bidrag till förebyggande projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer utifrån länsstyrelsernas (handläggarnas) redovisning av projekt riktade till dessa målgrupper.

Förekomsten av stödinsatser och projekt med fokus på (potentiella) förövare bedöms mot omfattningen av övriga projekt. För det andra bedöms om stödinsatser till förövare har fungerat bra eller dåligt på basis av enkätsvar, samt intervjuer med fyra socialarbetare, fyra poliser och en förövare. Bedömningen görs här av intressenterna själva och är subjektiva. Dessa bedömningar bildar i sin tur grund för en samlad bedömning av hur nyckelaktörer upplever insatser riktade till förövare. En tredje bedömning görs i form av en problematisering av socialtjänstens och kriminalvårdens behandlingsprogram riktade till förövare. Frågan om evidensbaserade program kan tänkas fungera för förövare där det finns en hedersvåldsproblematik i botten uppmärksammas. Den tredje bedömningen är framåtblickande.

3. Stödinsatser och behandlingsprogram riktade till förövare

Syftet med följande avsnitt är dels att ge en kort beskrivning av de övergripande stödinsatser och behandlingsprogram som används inom två myndigheter, dels att översiktligt beskriva behandlingsprogrammets teoretiska förankring.

Socialtjänsten och kriminalvården är två myndigheter som har utvecklat behandlingsprogram som används i arbetet med förövare. Kriminalvården har ett tydligt behandlingsansvar för gärningsmän som har dömts till straff och den har också utvecklat olika typer av behandlingsprogram med bland annat fokus på våldsbeteende. Några särskilda behandlingsprogram för hedersrelaterat våld finns inte utan behandlingsinsatser för HRV erbjuds inom ramen för kriminalvårdens behandlingsprogram.

Socialtjänsten

En genomgång av rapporter och dokument om socialtjänstens insatser till män som utsätter kvinnor och barn för våld visar att kommuner runt om i landet använder sig av olika strategier och insatser. Exempelvis erbjuder två kommuner i Blekinge individuell samtalskontakt med extern resurs/terapeut med erfarenhet av att arbeta med män som misshandlar. Övriga kommuner i länet hänvisar till stödsamtal med socialtjänstens personal eller till vuxenpsykiatri (Pettersson, 2005). Ett annat exempel är resursteamet Famnen i Uppsala kommun som arbetar med ungdomar eller familjer från ett kulturellt perspektiv. Socialarbetare i Famnen arbetar med rådgivning och stöd. Generellt kan man säga att socialtjänstens riktade arbete till förövare kan sorteras i tre kategorier av insatser:

- a) Råd och stöd: Det finns inga riktlinjer för vad råd och stöd innebär, inte heller i vilken omfattning och när möten mellan socialsekreterare och förövare ska organiseras. Råd och stöd kan handla om praktiska saker som bostad eller ekonomi. Det kan också innebära vägledning och hänvisning till andra insatser som förövare kan få t.ex. professionell samtalsterapi, kontakt med mansjour, eller psykiatri.
- b) Specifika punktinsatser: Med detta menas att socialsekreterare med stöd av socialtjänstens övriga enheter, exempelvis öppenvårdsenheter, erbjuder förövaren korta psykosociala samtal med fokus på aggressivitet eller våldsbeteende.
- c) Användande av konsulter: Det förekommer att socialtjänsten hyr in konsulter med särskild kulturkompetens för utredning eller behandling av förövare.

När det gäller HRV-programmet finns inga speciella insatser riktade till förövare. Socialtjänstens ansvar när det gäller HRV omfattar stöd till offer för alla typer av brott:

Socialnämnden bör verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden bör härvid särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. (SoL 5 kap. 11 §).

Samtidigt har kommunen *det yttersta ansvaret för att de människor som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver* (SoL 2 kap. 2 §) . Enskildas rätt till särskilt stöd och hjälp anges i 4 kap.1§ (prop. 2006/07:38). Det finns inget som anger att kommunens ansvar inte inkluderar stödsatser till förövare eller familjemedlemmar som sanktionerar våld med hedersmotiv.³

Socialtjänsten har även i uppgift *att informera, svara för omsorg och service, upplysningar, råd och stöd, vård och ekonomisk hjälp, samt annat bistånd till dem som behöver det* (enligt SoL 3 kap. 1§).

Att som ung man förväntas eller uppmanas kontrollera och förtrycka andra familjemedlemmar, exempelvis sina systrar eller andra kvinnliga släktingar, kan också innebära en sorts utsatthet. I de fall då en pojke/ung man drivs att bete sig illa mot någon han innerst inne tycker om och respekterar, blir han själv ett offer för en destruktiv struktur (Cinthio, 2007).

När socialtjänstens ansvar att ge skydd och trygghet för barn och utsatta kvinnor omsätts i praktisk handling utgår socialsekreteraren i akuta lägen från ett individperspektiv (Hanberger m fl, 2007). Exempelvis erbjuds skyddat boende eller så anlitas en kvinnojour. Socialtjänstens behandlande insatser kan därefter antingen utgå från ett individ- eller familjeperspektiv alternativt en kombination. Ett familjeperspektiv kan t.ex. innebära att insatser görs för en eller flera familjemedlemmar och att familjen betraktas som en resurs, åtminstone på sikt. Familjeperspektivet utgår från ett systemteoretiskt perspektiv (Payne, 2002) som i korthet innebär att alla familjemedlemmar utgör en del av helheten (familjen eller släkten) och att t.ex. en händelse (stimuli) utifrån skapar en viss reaktion hos familjen⁴. Familjeperspektivet innebär ofta att socialtjänsten verkar för att hålla ihop familjen och att socialsekreteraren på olika sätt försöker få offren att komma tillbaka till familjen förutsatt att man bedömer att det inte finns någon risk för fortsatt hedersrelaterat våld.

Sammanfattningsvis kan man säga att det finns många teoretiska perspektiv som styr socialsekreterarens olika stödsatser med stöd av socialtjänstlagen men att det finns få behandlingsprogram och metoder som syftar till beteendeförändringar hos individer som utsätter andra för hedersrelaterat våld. De behandlingsmetoder som finns, har sina rötter i Kanada eller England och är särskilt utarbetade för våldsbeteende. De har inte specifikt utvecklats för HRV. Dessa och andra behandlingsmetoder används på ett mer strukturerat sätt inom kriminalvården, vilket kommer att redovisas efter polisens arbete med HRV.

³ I socialtjänstlagen portalparagraf fastslås också att socialtjänsten skall ”på demokratins och solidaritetens grund främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet”.

⁴ Det finns naturligtvis många andra perspektiv som socialtjänstens socialarbetare arbetar utifrån. Några exempel är lösningsfokuserade förhållningssätt och behandling, kognitiv beteendeterapi, salutogena perspektiv och nätverksterapi.

Polisen

Polisens arbete i samband med HRV-programmet kan ses utifrån myndighetens uppdrag och definition av hedersrelaterat våld. Det finns inget brott med koden hedersrelaterat våld. Polisens arbete handlar om att se på ”våldet i sig” som förekommer i exempelvis nära relationer. Inom ramen för HRV-programmet har Rikspolisstyrelsen dock fått regeringens uppdrag att utveckla polisens kompetens och kunskap om hedersrelaterat våld. Rikspolisstyrelsens policy är att poliser som kommer i kontakt med sådana mål bör ha en hög kompetens när det gäller att utreda dessa brott. I ett utbildningsmaterial (Rikspolisstyrelsen, odaterad) för polis och åklagare anges ett antal skäl till varför högre kompetens i samband med utredningar behövs:

- *Bevissvårigheter eftersom misshandeln som regel sker med bara mannen och kvinnan närvarande. Det finns således som regel inga vittnen.*
- *Bevissvårigheter eftersom mannen och kvinnan har en nära relation som påverkar kvinnans benägenhet att berätta om misshandeln.*
- *Den mycket stora risken för att brottsligheten skall fortsätta och för att mannen – i de fall han inte är frihetsberövad – skall lyckas övertala kvinnan att ändra eller helt ta tillbaka sina uppgifter.*
- *Den mycket negativa inverkan en alltför utdragen förundersökning har på utredningen. Främst är det problemet med att under en längre tidsrymd bereda kvinnan det stöd som är nödvändigt för att förmå henne att komma till domstolen och lämna sin berättelse.*
- *Den mycket negativa inverkan som en alltför utdragen förundersökning har på både mannen och kvinnan. En nära förestående rättegång – med därtill hörande hot om fängelsestraff kan vara ett mycket verkningsfullt påtryckningsmedel för att få mannen att söka hjälp för sina problem. För kvinnan innebär den utdragna förundersökningen att hon tvingas vänta under en alltför lång tid på den för henne plågsamma rättegången.*

När det handlar om polisens insatser i rättskedjan, mot bakgrund av de särskilda problem som beskrivits ovan bör tre saker förbättras ännu mer enligt Rikspolisstyrelsen: (1) Att de inledande kontakterna och åtgärderna ska förbättras och bevisningen ska dokumenteras på ett högst relevant sätt, (2) Att utredningen kommer igång snabbt med bibehållen kvalitet, (3) Att den utsatta kvinnan bemöts med respekt och på ett korrekt sätt. Polisen håller förhör med målsäganden, den misstänkte och eventuella vittnen. Polisen ska också samla in annat bevismaterial som exempelvis rättsintyg. Förundersökningen ska utföras så snabbt och effektivt som möjligt. Polisen sköter utredningsarbetet men åklagaren leder förundersökningen (Eriksson m fl., odaterad). Inom ramen för HRV-programmet har polismyndigheten inlett samarbete med andra myndigheter för att utveckla samverkansprojekt (Hanberger m fl., 2007). Polisens roll har ofta varit att inleda brottsutredningar och informera unga kvinnor (offer) om vad det innebär att lämna sin familj och söka skydd, samt att i skolan informera unga pojkar om konsekvenserna av förtryck och våldsbeteende. En genomgång av samverkansprojekt där polisen⁵ har medverkat visar att polisen ingått i ett nätverk där exempelvis socialförvaltningen, sjukvården, åklagarmyndigheten, kvinnojourer och skolan varit närvarande.

⁵ Se delrapport I (Hanberger m.fl., 2006).

Samverkansprojekten har ofta varit av kollaborativ eller koordineringskaraktär. (Hanberger m fl., 2006).

Kriminalvården

I de fall förövaren döms till fängelse får han/hon tillgång till strukturerade riktade behandlingsprogram. En av kriminalvårdens uppgifter är att bedriva professionellt vårdarbete inom häkten och fängelser. Kriminalvården har genom en vetenskaplig panel godkänt ett antal program som syftar till ”beteendeförändring”. Innan ett program godkänns provas metoden under en viss period. Därefter gör den vetenskapliga panelen en bedömning av programmet. Kriterier för ett godkännande är (a) att det finns en tydlig och vetenskapligt förankrad förändringsmodell (b) att metoden visar sig vara effektiv (c) att det säkerställs att metoden/programmet genomförs på rätt sätt och av kompetent personal. Ett tiotal program har ackrediterats eller är under utveckling. Dessa program är fördelade på fem huvudområden:

1. Allmän kriminalitet
2. Motivation
3. Våld
4. Missbruk
5. Sexualbrott

Majoriteten av de behandlingsprogram som idag används inom kriminalvården bygger på kognitiv beteendeterapi. Behandlingsprogrammen är konstruerade och utvecklade utifrån problemens karaktär med stöd av kognitiva eller beteendeariktade teorier. Kognitiv beteendeterapi är en psykoterapiform som vuxit fram ur två olika teorier och terapeutiska skolor – kognitiv terapi och beteendeterapi (Kåver, 1999). I korthet kan dessa två terapibildningar beskrivas enligt följande: Kognitiv terapi har sin grund i teorin om informationsbearbetning där synen på symtom och psykisk ohälsa ses mot bakgrund av att individen förvränger verkligheten och styrs av sina grundläggande föreställningar (Freeman et al, 1994). Beteendeterapi bygger på inlärningsteori där synen på psykisk ohälsa ses i förhållande till inlärt beteende och samspelet med miljön (Öst, 2006). Grundtanken med kognitiv beteendeterapi är att en kombination av verklighetsförvrängning och inlärt beteende skapar ett dysfunktionellt beteende som i sin tur skapar problem och svårigheter i livet.

Tabell 1. Sammanfattning av 13 behandlingsprogram⁶ som används eller befinner sig i en utvecklingsfas inom kriminalvården.

Behandlingsprogram	Syfte och mål
ALLMÄN KRIMINALITET	Programmet är ett brottsrelaterat behandlingsprogram med inriktning på allmän kriminalitet. Programmet är kognitiv beteendeinriktat och indelas i 9 avsnitt: (1) Introduktion, (2) Fokusering på brott I, (3) Vinster och förluster med brott – Konsekvenser, (4) Brottsoffer, (5) Kommunikation, (6) Fokusering på brott II – Tankens kraft, (7) Relationer och känslor, (8) Gå vidare – Förebygga återfall, (9) Avslutning
Brotts-Brytet *	
Cognitive Skills (CS) *	Programmet som kommer från Kanada anses vara ett kognitivt beteendeorienterat program. Programmet består av sju delar, uppbyggda på ett strukturerat sätt: (1) Problemlösning, (2) Sociala färdigheter, (3) Förhandlingsfärdigheter, (4) Hantering av känslor, (5) Kreativt tänkande, (6) Värderingar, (7) Kritiskt tänkande
Enhanced Thinking Skills (ETS)	Programmet kommer ursprungligen från England. Programmet bygger på en kognitiv beteendeorienterad teori och består av sex avsnitt: (1) Problemlösning, (2) Sociala färdigheter, (3) Kreativt tänkande, (4) Effektivt tänkande, (5) Självkontroll, (6) Perspektivtagande
One-to-one *	Programmet är ett manualstyrt kognitivt beteendeinriktat program som är individuellt anpassat (utarbetas av handläggaren och klienten tillsammans). Samtalen i programmet består av 20 möten samt ett förmöte.
MOTIVATION	Programmet bygger först och främst på motiverande samtal som är klientcentrerade och ökar klientens beslut till förändring. Programmet har två syften, dels att öka rådgivarens färdigheter och dels att öka klientens beredskap för förändring.
Beteende Samtal Förändring (BSF) *	
VÅLD	Programmet är en kognitiv beteendeterapeutisk behandling som bygger på social inlärningsteori. Programmet vänder sig främst till vuxna män som har använt hot, våld eller annat kontrollerande beteende gentemot sin kvinnliga partner/före detta partner. Programmet är uppdelat i nio avsnitt. Några av dem är: (1) Att känna igen tecken på ilska, (2) Att motverka impulsen till våld genom att tänka på ett annat sätt, (3) Att hantera svartsjuka.
Integrated Domestic Abuse Program (IDAP) *	

⁶ Violence Prevention Program (VPP) är ett annat program som finns med på Kriminalvårdens lista över behandlingsmetoder. Det fanns emellertid ingen information om programmet på hemsidan.

Aggression Replacement Training (ART) *	Behandlingsprogrammet ges till personer som är dömda för våldsbrott. Programmet bygger på kognitivt beteendeterapeutiska teoretiska ramar och tre huvudbegrepp ingår i behandlingen: (1) Moraliskt resonerande, (2) Ilskekontrollträning, (3) Interpersonell färdighetsträning.
SEXUALBROTT	Programmet vilar på kognitiva, psykodynamiska och beteendeterapeutiska grunder. Programmet är evidensbaserat och består av fem delar: (1) Kognitiva förvrängningar, (2) Relationer, intimitet och social förmåga, (3) Empati och offermedvetenhet, (4) Att hantera känslor, (5) Avvikande sexuella fantasier och sexuell upphetsning.
Relation och samlevnad (ROS) *	
MISSBRUK	Behandlingsprogrammet är ett terapeutiskt utbildningsprogram med amerikanskt ursprung för personer som dricker alkohol. Programmet bygger på en reduceringsmodell som innebär att alkohol- och drogmissbruk ses som ett livsstilsrelaterat hälsoproblem. Programmet omfattar 12-15 timmar fördelade på 4-5 gruppträffar.
Prime for life (PRIME)	
Våga välja *	Programmet är en kognitiv och beteendeterapeutisk behandling för män med missbruk. Programmet befinner sig i slutet av godkännandeprocessen. Kommer ursprungligen från Kanada. Modellen bygger på social inlärningsteori.
Återfallspreventionspr. - Vaccinera mot återfall	Behandlingsprogrammet vänder sig till missbrukare av alkohol och/eller narkotika.
Prism Programme for Reducing Individual Substance Misuse	PRISM är ett program som utvecklats för kriminalvården i Storbritannien. Programmet bygger på en teoretisk förståelse för relationen mellan drogmissbruk och kriminalitet. Programmets innehåll består av 21 möten där klienten träffar en programledare och de samtalar kring klientens drogberoende. Programmet är indelat i tre delar; en kartläggningsdel, en färdighetsträningssdel, där klienten får lära sig nya färdigheter för att kunna hantera olika situationer, samt en tillämpningsdel där klienten får använda och repetera de färdigheter som han lärt sig under programtiden.
<u>Tolvstegsprogram</u>	Programmet omfattar tolv steg som görs individuellt med hjälp av någon som själv gått igenom stegen. Tillvägagångssättet används för olika typer av beroende till exempel narkomani eller alkoholberoende.

Anm. Program som är fullt godkända av den vetenskapliga panelen är markerade med * i tabellen⁷.

⁷ Innehållet i tabell 1 och broschyrer för samtliga behandlingsprogram har hämtats från Kriminalvårdens hemsida www.kriminalvarden.se.

Reflektioner kring behandlingsprogrammen och hedersrelaterat våld

När det handlar om att åstadkomma beteendeförändring hos människor som kommer från en icke västerländsk kontext har kulturens betydelse i behandlingsarbetet börjat diskuteras. Frågor som har uppmärksammats i detta sammanhang är bl.a. i vilken utsträckning behandlaren bör ha "kulturell kompetens"⁸ och om kulturell kompetens överhuvudtaget är en nödvändig ingrediens i att påverka andra människor. Trots att behandlingsprogrammen inom kriminalvården har (eller är på väg att få) en god vetenskaplig förankring är det viktigt att uppmärksamma om och i så fall hur mycket dessa program är kulturanpassade och likaså om individer med utländsk härkomst kan vara påverkbara genom dessa behandlingsprogram.

Reflektionen ovan är viktig i relation till den hjälp och de stödinsatser som samhället sätter in genom kriminalvården. Om hedersrelaterat våld är en brottslig handling undersöks och avgörs av polisen och åklagarmyndigheten. Men tanke på att det finns personer med utländsk bakgrund som sitter fängslade p.g.a. hedersmotiv bör frågan om behovet av en multikulturell kriminalvård och socialtjänst diskuteras på allvar. Man kan också fråga sig i vilken grad det finns utrymme för och förekommer arbete med att förändra hedersstänkande i ovanstående behandlingsprogram och om insatserna också syftar till att förändra mansrollen dvs. om behandlingsprogrammen kan tillämpas med ett genus och jämställdhetsperspektiv?

Sammanfattning

Socialtjänstens arbete regleras av socialtjänstlagen och myndigheten har det yttersta ansvaret för att kommunens invånare får det stöd och den hjälp de behöver. Myndighetens ansvar är relativt klart när det gäller insatser för HRV-offer men inte för förövare. Inom ramen för HRV-programmet har få insatser och rutiner utvecklats med särskilt fokus på förövare (se också nästa kapitel). Socialtjänsten har inom ramen för HRV-programmet utvecklat samverkan med andra myndigheter och aktörer, framför allt i projekt som fått bidrag från länsstyrelserna. Däremot finns inga klara och tydliga samverkansprojekt riktade tillförövare.

Polisen har satsat på att förbättra sina rutiner kring utredningsarbete när det handlar om våld mot kvinnor och barn. Inom ramen för HRV-programmet har polisen medverkat i ett flertal samverkansprojekt med andra myndigheter och aktörer. Deltagandet i samverkansprojekt har medfört ett bättre samarbete mellan myndigheter kring HRV. Av kapitlet framgår också att det finns väl etablerade behandlingsprogram inom kriminalvården som syftar till att åstadkomma beteendeförändringar hos gärningsmän/förövare som begått olika brott. Samtliga behandlingsprogram har "beteendeförändring" som huvuduppgift. Det är oklart i vilken utsträckning behandlingsprogrammen används för förövare med utländsk härkomst som avtjänar straff för brott med hedersmotiv och också huruvida behandlingsprogrammen fungerar för den målgruppen. Det finns vetenskapligt förankrade program som är avsedda att användas för våldsbenägna män, men om dessa behandlingsprogram är kulturanpassade och också syftar till att förändra synen på kvinnan som underordnad mannen framgår inte av det underlag som utvärderingen har haft tillgång till.

⁸ Med kulturell kompetens avses kännedom om olika kulturer i allmänhet och i detta sammanhang särskilt kulturer där hedersvåldstänkande förekommer. Framförallt avses med sådan kompetens att ha en förmåga att sätta sig in i vilken mening och förståelse som en kulturbärare lägger i en viss handling. En kulturkompetent vårdgivare bör kunna kombinera kulturbärens meningsstrukturer och majoritetskulturens.

4. Insatser riktade till förövare och familjemedlemmar

Syftet med detta kapitel är att ge en bild över samtliga projekt riktade till förövare som beviljats medel av länsstyrelserna. I kapitlet beskrivs också Åklagarmyndighetens projekt som fått medel inom HRV-programmet. Vidare ger kapitlet en inblick i socialtjänstens arbete med förövare och familjemedlemmar i projektet Fammen i Uppsala.

Länsstyrelsernas redovisning av projekt riktade till förövare

I regeringens riktlinjer till länsstyrelserna för fördelning av stöd till förebyggande HRV-projekt sägs bl.a. att medlen ska användas för attitydpåverkande insatser bland ungdomar med hederstänkande och för utbildningsinsatser för bl.a. etniskt grundade organisationer och trosamfund (Justitiedepartementet, 2004). Vidare för attitydpåverkande projekt riktade till pojkar och män, samt till att problematisera föreställningar om maskulinitet och mäns över- och kvinnors underordning (Justitiedepartementet, 2005).

I slutet av våren 2007 ställde vi några frågor till länsstyrelserna om projekt riktade till förövare. Frågorna skickades till samtliga länsstyrelser tillsammans med ett informationsbrev. Länsstyrelserna uppmanades att svara på om de stimulerat till insatser riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer, samt att lämna information om projekt som visar omfattningen av insatser riktade till dessa målgrupper.⁹ Ett påminnelsebrev skickades ut i början av september 2007.

Hittills har arbetet mot hedersrelaterat våld för målgruppen förövare genomförts med hjälp av medvetandegörande upplysningsarbete riktat mot allmänhet, personal och ungdomar, samt mot vissa etniska och religiösa grupper. Insatserna har syftat till att väcka debatt eller ge information. Kunskaps- och metodutveckling har också använts i det stärkande och förebyggande arbetet gentemot vissa av målgrupperna. Det har ofta handlat om att förändra enskildas eller grupperns förtryckande attityder, alternativt att stärka förtryckta och utsatta till att bryta sig loss från förtryck. Det senare då också förövare kan vara offer för förtryck. I tabell 2 redovisas projekt med länsstyrelsebidrag som riktats direkt till förövare, projekt med förebyggande syfte eller utbildningsprojekt som handlat om att höja kunskapen om HRV och som syftat till att stärka arbetet med (potentiella) förövare. Vi redovisar länsstyrelsernas svar även i fall där det inte tydligt framgår om de uppmuntrat till, eller bidragit ekonomiskt till, förebyggande projekt riktade till förövare.

⁹ De uppgifter som vi efterfrågade i enkäten var: 1. Har din länsstyrelse uppmuntrat aktörer att söka projektmedel som riktar sig till enskilda individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper, där hederstänkande/våld förekommer? Om du svarar ja, vad har ni gjort/hur har ni arbetat? 2. Skriv namn på förekommande projekt. Om det finns mer information om projekten (t.ex. på någon hemsida, i en projektbeskrivning eller projektrapport) ange hur vi kan få tillgång till informationen. Ange också kontaktperson och dennes telefon/mail.

Tabell 2. Projekt riktade till förövare som fått bidrag från länsstyrelserna*OBS! Uppmuntrande insatser har kursiverats och tydligt riktade projekt har strukits under*

Länsstyrelse	Projekt
Blekinge	Länsstyrelsen i Blekinge har beviljat medel i enlighet med regeringens riktlinjer om insatser mot HRV. Från svarsbrevet framgår ej om särskilda insatser riktade till potentiella förövare har dragits i gång.
Dalarna	Länsstyrelsen i Dalarna uppger att <i>de inbjudit samtliga frivilligorganisationer inklusive etniska/kulturella föreningar och organisationer att söka medel riktade till förövare eller familj</i> , men att detta inte har resulterat i någon sådan ansökning.
Gotland	Gotland har i enlighet med regeringens riktlinjer delat ut medel till ett antal projekt som arbetar mot HRV. Inga riktade projekt till förövare.
Gävleborg	Länsstyrelsen i Gävleborg redovisar att medel har beviljats till integrationsrådet i Gävle och att <i>länsstyrelsen har uppmanerat aktörer att söka projektmedel för förebyggande insatser riktade till potentiella förövare</i> . <u>Länsstyrelsen redovisar ett man beviljat medel till Integrationsrådet i Gävle med avsikt att initiera riktade projekt mot potentiella förövare</u> . Av svaret framgår inte vilka projekt som Integrationsrådet i sin tur har initierat.
Halland	Länsstyrelsen i Halland skriver i sitt svarsbrev kort och gott "Nej".
Jämtland	Länsstyrelsen i Jämtland har inte direkt uppmanerat aktörer att söka medel för riktade projekt till potentiella förövare. Enligt länsstyrelsen brevsvaret har frågan dock kommit upp från några numera startade föreningar. Men frågan hanterades genom att föreningarna uppmanades att söka medel genom att vända sig till hemkommunen för att försöka få igång gemensamma projekt.
Jönköping	Länsstyrelsen i Jönköping redovisar ett antal projekt som handlar om hedersrelaterat våld. Från bifogade dokument framgår ej att dessa projekt har riktat sig särskilt till potentiella förövare. Länsstyrelsen i Jönköping poängterar att det har varit svårt att motivera målgrupper där heders-tänkande förekommer. En stor del av medlen har gått till utbildnings- och informationsinsatser som skolor bedriver.
Kalmar	Länsstyrelsen i Kalmar har i stort gått på regeringens linje vad det gäller att dela ut medel till projekt som handlar om hedersrelaterat våld. Skolorna har varit representerade i en länsövergripande styrgrupp. Länsstyrelsen redovisar i sitt svarsbrev exempelvis ett projekt som riktade sig till en flyktförläggning. Projektet hade främst ett kunskapshöjande syfte. Medel har inte beviljats till projekt riktade till potentiella förövare.
Kronoberg	Länsstyrelsen i Kronoberg har i stort gått på regeringens linje vad det gäller att dela ut medel till projekt som handlar om hedersrelaterat våld. Från svarsbrevet framgår ej att medel har beviljats till projekt riktade till potentiella förövare.
Norrbottnen	Länsstyrelsen i Norrbotten redogör i sitt svarsbrev för att de har beviljat medel till ett antal projekt som ett led i regeringens insatser mot HRV. Inga projekt riktade till potentiella förövare redovisas.
	Länsstyrelsen i Skåne svarar att de stödjer insatser mot HRV med individen i fokus inom sju prioriterade verksamheter: Statliga myndigheter, socialtjänsten, skolan, frivilligorganisationer och trossamfund, skyddade boenden, hälso- och sjukvård, nationella och internationella

Skåne	myndigheter. Länsstyrelsen har enligt svarsbrevet valt att arbeta med attitydpåverkan och opinionsbildning genom att fördela medel till kommuner, frivilligorganisationer och övriga verksamheter som arbetar med HRV. Det framgår inte av svaret i vilken utsträckning insatserna är riktade mot förövare. <u>Det finns åtminstone ett projekt som kan betraktas som riktat mot förövare som handlar om föräldrautbildning till intagna män som ges av kriminalvården region syd.</u>
Stockholm	Länsstyrelsen i Stockholm har sedan 2003 gått ut med <i>en öppen inbjudan till etniska föreningar, samfund, kulturföreningar och ungdomsverksamheter att söka bidrag riktade till personer och grupper som bevarar eller bejakar värderingar och traditioner med hederstänkande kopplat till kvinnors sexualitet.</i> De har också på olika sätt stött aktörer som har velat planera projekt av detta slag. Av ett 70-tal beviljade projekt redovisas <u>15 projekt med en viss inriktning mot förövare och familj.</u> Projekt som riktas till denna målgrupp är av olika slag: (konsultativa, informations- eller utbildningsprojekt, samverkansprojekt, samt attitydpåverkande och förebyggande projekt). Från svarsbrevet framgår att man främst riktar sig till potentiella förövare eller grupper där potentiella förövare förväntas finnas. Det går inte att utläsa om något av dessa projekt har riktats direkt till förövare.
Södermanland	Inget svarsbrev
Uppsala	Länsstyrelsen i Uppsala redovisar 16 projekt med namn på projekt och kontaktperson. Från brevet framgår att samtliga projekt handlar om hedersrelaterat våld. Det är svårt att avgöra om några projekt vänder sig till personer som utsätter andra för hedersrelaterat våld, dvs förövare. <u>Resurstemat Famnen har beviljats medel och som framgår av denna rapport arbetar teamet med både offer och förövare.</u>
Värmland	Inget svarsbrev
Västerbotten	Länsstyrelsen i Västerbotten har delat ut medel till olika projekt som genomförts av exempelvis frivilligorganisationer och sjukvården. Av svarsbrevet framgår inte om medel har beviljats till projekt som arbetar med förövare.
Västernorrland	Länsstyrelsen i Västernorrland meddelar att de haft fokus på hedersrelaterat våld när utvecklingsmedel beviljats. Ingen ansökan har kommit in som haft fokus på förövare.
Västmanland	Länsstyrelsen i Västmanland redovisar i sitt svarsbrev att information har spridits till så många som möjligt. Ett antal projekt har beviljats medel. Svarsbrevet ger inga anvisningar om medel har beviljats till projekt riktade till potentiella förövare.
Västra Götaland	Västra Götalands länsstyrelse rapporterar att man via stöd till förebyggande projekt <i>har stött åtskilliga organisationer och verksamheter som har försökt påverka ungdomars attityder och inställningar.</i> Det har dels varit projekt som fokuserar och stärker mänskliga rättigheter, dels projekt som vänder sig mot hedersrelaterat våld. Enligt svarsbrevet har <u>invandrarorganisationer i sina projekt satsat på att bl.a. via möten och studiecirklar påverka människor inom den egna gruppen.</u>
Örebro	Länsstyrelsen i Örebro redovisar i sitt svarsbrev att medel har beviljats till <u>ett projekt där kurdiska föreningen samt Bosniska islamiska föreningen tillsammans med ett antal andra islamiska organisationer driver ett projekt.</u> Projektet riktar sig till organisationens medlemmar och

	genomförs i form av studiecirkel och informationsinsatser. Av svarsbrevet framgår inga andra projekt som riktas till potentiella förövare.
Östergötland	Länsstyrelsen i Östergötland redovisar ett 15-tal projekt som har beviljats medel fram till 2007. Projekten är ofta inriktade mot utbildning eller attitydpåverkan, men det finns också informativa eller konsultativa projekt. Länsstyrelsen poängterar i sitt svarsbrev att de har beviljat projektmedel till föreningar och frivilligorganisationer och att länsstyrelsen har haft ett mycket nära samarbete med dem även under projektens gång. Dock finns inga riktade projekt till potentiella förövare.

Källa: Uppgifter lämnade av länsstyrelsernas handläggare.

Tabellen visar att fyra länsstyrelser aktivt uppmuntrat aktörer att söka projektmedel för målgruppen ifråga och att sex länsstyrelser har beviljat medel för projekt som riktats till den aktuella målgruppen. Som framgår av tabellen är det enstaka projekt som beviljats medel med undantag för Stockholm som redovisar cirka 15 projekt och Västra Götaland som inte preciserar antalet projekt men säger att det är "åtskilliga" som vänder sig till potentiella förövare och familjer. Länsstyrelsen i Gävleborg uppger att paraplyorganisationen Integrationsrådet i Gävle har beviljats medel för att initiera insatser för målgruppen, men det framgår inte vilka projekt som faktiskt kommit igång. Hos Länsstyrelsen i Jämtland har frågan om att starta projekt för den aktuella målgruppen tagits upp av nystartade föreningar men Länsstyrelsen har uppmanat dessa föreningar att söka tillsammans med andra aktörer i sin hemkommun. (Av svaret framgår inte inom vilka områden dessa föreningar är verksamma.) Länsstyrelsen i Jönköpings län har också haft intentioner att arbeta med potentiella förövare men anser att det är svårt att komma åt målgruppen. Det finns sannolikt ytterligare något projekt som handlar om insatser riktade till förövare, men de framträder inte i länsstyrelsernas svar. Inget tyder dock på att projekt till förövare skulle vara vanligt förekommande.

Åklagarmyndighetens projekt

Regeringen gav i juli år 2005 i uppdrag åt Åklagarmyndigheten att genomföra en studie av handläggningen av ärenden med inslag av hedersrelaterat våld mot ungdomar. Uppdragets övergripande syfte var att arbetet skulle leda till en ökad kompetens bland åklagare vad gäller denna typ av brottslighet. Som en bakgrund till uppdraget skriver regeringen att det framkommit att det finns ett behov av kompetenshöjande åtgärder för de olika instanser som kommer i kontakt med unga människor som utsatts för hedersrelaterade brott. Åklagare är en av dessa yrkesgrupper. I uppdraget lyfter regeringen fram att hedersrelaterade brott ställer särskilda krav på såväl utredningsmetodik som åklagarnas kompetens. Åklagarmyndighetens arbete skulle bland annat inriktas på rutiner för handläggning, relevanta problemställningar samt vilka åtgärder som skulle kunna vidtas för att öka kvaliteten i den brottsutredande verksamheten. När det gällde det brottsutredande arbetet skulle man också särskilt titta närmare på åklagarnas samverkan med polisen. Arbetet skulle dels utmynna i ett informations- och utbildningsmaterial och dels i en särskild utbildning rörande hedersrelaterade brott. Projektet bedrevs vid Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum Göteborg¹⁰ och rapporterades i december 2006 (Åklagarmyndigheten, 2006).

¹⁰ När åklagarväsendet omorganiserades vid årsskiftet 2004/2005 inrättades fyra utvecklingscentrum inriktade på vissa typer av brott. Utvecklingscentrum Göteborg har ansvar för bland annat vålds- och sexualbrott.

Projektet utmynnade i en *handbok* rörande handläggningen av hedersrelaterat våld ur Åklagarmyndighetens perspektiv. Här understryks att handboken skall ses som ett komplement till befintligt material gällande relationsvåld, övergrepp mot barn och grova våldsbrott samtidigt som det är ”viktigt att identifiera det hedersrelaterade våldet, eftersom det bland annat kräver särskilt stöd till brottsoffret och speciella utredningsstrategier”. Framställningen nedan bygger på en sammanfattning av denna handbok.

I handboken understryks att det inte finns någon enhetlig definition av hedersrelaterat våld, varken nationellt eller internationellt. Den definition som projektgruppen bakom handboken har valt har fokus på motivet bakom gärningen. Man tillämnar ett vitt våldsbegrepp som innefattar hot och ofredande. Definitionen lyder:

Hedersrelaterat våld är brott riktade mot någon – ofta en släkting – som, enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller har vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder, i syfte att förhindra att hedern skadas eller förloras alternativt för att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern.

Åklagarmyndighetens definition av HRV är bredare än FNs definition och saknar direkt koppling till kontroll av kvinnans sexualitet (jfr kapitel 2). Handbokens första del är systematiserad i tre delar:

- *Se*; en vägledning till hur man kan upptäcka att det handlar om just hedersrelaterat våld.
- *Förstå*; här handlar det om att få en förståelse för de mekanismer som ligger bakom det hedersrelaterade våldet.
- *Agera*; en mer praktisk rådgivning i hur en åklagare bör agera i ärenden som inbegriper hedersrelaterat våld.

Se

Att upptäcka brott med inslag av hedersrelaterat våld handlar om att se på vålds- och fridsbrotten ur ett annat perspektiv. I handboken räknas därför ett antal ”varningssignaler” upp som kan indikera att det handlar om just hedersrelaterade brott. Ju fler av dessa ”signaler som lyser” desto mer sannolikt är det att det handlar om detta. De signaler som diskuteras i handboken rör; anmälan om försvunnen person, gärningen i sig, att brottet har utlösts av målsägandens livsföring, att det rör sig om flera gärningsmän, om målsäganden och/eller den misstänkte lever i en starkt patriarkalisk och hierarkisk struktur, om det i målsägandens och/eller den misstänktes släkt är vanligt med arrangerade äktenskap och kusingifte, att det förekommer begränsningar av målsägandens livsutrymme, att slakten sluter upp kring gärningsmannen, om det förekommit hedersrelaterat våld i slakten tidigare, gärningsmannens uppfattning av att vara kränkt, att det är målsägandens fel att gärningen ägt rum samt ursprung.

I handboken redovisas också ett antal punkter där det ”vanliga familjevåldet” och det hedersrelaterade våldet skiljer sig åt. Det man kallar ”våld mot person i nära relation” karakteriseras av att det vanligtvis är en gärningsman, att brottet fördöms av de närstående, att det är ovanligt att någon planering föregår brottet och att gärningsmannen ofta känner ånger efteråt. Det hedersrelaterade våldet å andra sidan kännetecknas av att det ofta är flera gärningsmän inblandade, att brottet sanktioneras av de närstående, att det är mycket vanligt att planering föregår brottet samt att gärningsmännen känner stolthet och inte ånger över vad de har gjort.

Förstå

I handboken finns också ett avsnitt som behandlar hur man kan förstå det hedersrelaterade våldet och de mekanismer som ligger bakom. Här diskuteras bland annat faktorer som en gruppbaserad samhällsordning, en patriarkal familjestruktur och heder som socialt och ekonomiskt kapital. De grundläggande värderingar i sammanhang där hedersrelaterat våld kan förekomma, handlar bland annat om att mannen utgör normen, att oskulden värderas högt och att ryktet är mycket viktigt. Pojkar är friare men också de kan drabbas av hedersrelaterat våld. Homo-, bi- och transsexualitet är tabubelagt. I handboken lyfter man fram de olika sätt som de personer som inte följer dessa oskrivna regler kan bestraffas på. Det handlar om kontroll, isolering och förskjutning, hot, förföljelse och fysiskt våld.

Agera

Hur skall då den som är verksam som åklagare agera i dessa fall? Under rubriken *Agera* i handboken diskuteras bland annat målsägandens säkerhet, där man menar att detta är en fråga av högsta prioritet i dessa fall. Detta är i första hand en fråga för polisen men det är viktigt att också åklagaren bevakar detta under hela processen. Här diskuteras också vilka konsekvenser målsägandens utsatthet kan få för den utredning som bedrivs. Att den målsäganden känner sig trygg är av stor betydelse för såväl utredning som påföljande rättegång. Av stor betydelse är också att tidigt under utredningen säkra och dokumentera bevis. I handboken diskuteras de svårigheter med stödbevisning som kan uppstå. Det kan bland annat vara svårt att få någon närstående att berätta om det som har hänt, till skillnad från när det gäller andra typer av familjevåld.

Här påtalas att det förekommer att målsäganden inte vill göra någon polisanmälan, eller att de efter att ha gjort en anmälan till polisen ångrar sig och inte längre vill medverka, bland annat genom att ändra de uppgifter som de tidigare har lämnat. Målsägandes ändrade inställning bör emellertid inte vara avgörande för om man väljer att driva fallet vidare eller ej skriver man i handboken. När det gäller förhör med den misstänkte/de misstänkta understryks att man bör undvika begreppet heder då man menar att detta, för människor som kommer från en familj med ett starkt hederstänkande, snarare skuldbelägger den målsäganden och istället ger legitimitet åt våldet. Man understryker också vikten av att inte höra någon i närvaro av en släkting samt att inte låta en släkting tolka.

Åklagarmyndighetens kartläggning av hedersrelaterade brott

Åklagarmyndighetens handbok rörande hedersrelaterat våld består till sin andra del av en kartläggning och en analys av ett antal "hedersärenden". Man börjar emellertid med att konstatera att det föreligger vissa problem när man ska kartlägga ärenden av det här slaget.

Hedersrelaterat våld har ingen egen brottskod, vilket medfört att de ärenden som undersökts är ärenden som vi har fått kännedom om via handläggande åklagare och i några fall poliser ... Eftersom det inte finns någon vedertagen definition av vad som är hedersrelaterat våld och då kunskaperna om vad som är utmärkande för detta slags ärenden fortfarande inte är allmänt utbredd kan ärenden ha passerat förbi utan att hedersaspekten uppmärksammas.

Kartläggningen bygger på en redovisning av 54 ärenden, varav 12 resulterat i en nedlagd förundersökning. Två av de väckta åtalen lades ned, ett åtal ogillades i sin helhet medan sex åtal delvis ogillades. När åklagarna i de aktuella ärendena beslutat att lägga ner förunder-

sökningen respektive åtalet har det nästan uteslutande handlat om att brott inte kunnat styrkas. Här nedan ges information om de utdömda straffen¹¹:

- För mord har fyra personer dömts till fängelse i tre år eller mer.
- För försök till mord har tre personer dömts till fängelse i tre år eller mer.
- För försök till dråp har en person dömts till fängelse i tre år eller mer.
- För misshandel har två personer dömts till fängelse i mellan ett och två år.
- För grov misshandel mm har två personer dömts till fängelse i mellan ett och två år och två personer har dömts till fängelse i tre år eller mer.
- För olaga frihetsberövande har det i ett fall utdömts fängelse i 1-2 månader och i ett annat fall till fängelse i 1-2 år.
- För grov fridskränkning i ett fall 3-6 månader, i två fall 7-12 månader och i ett fall 1-2 år.
- För olaga hot i ett fall 1-2 månader, i tre fall 3-6 månader och i ett fall 1-2 år.
- För olaga hot, grovt brott, i ett fall 7-12 månader och i ett fall 1-2 år.
- För olaga hot och misshandel i ett fall 1-12 månader, i två fall 3-6 månader och i ett fall 7-12 månader.
- För olaga frihetsberövande till fängelse i 1-2 månader i ett fall, till 3-6 månader i ett fall och till 1-2 år i tre fall.
- För grov fridskränkning mm i ett fall till fängelse i 1-2 år.

I kartläggningen förekommer ärenden från år 1994 till år 2006, de flesta ärenden härrör emellertid från de senaste fem åren. Målsäganden är framförallt kvinnor mellan 17 och 25 år. Gärningsmän är framförallt fäder och bröder. Det rör sig i huvudsak om brott som olaga hot och misshandel. Men det finns även ärenden som rör mord, mordförsök, olaga frihetsberövande, skyddande av brottsling, ofredande och övergrepp i rättssak. Genomgången av de målsägandes berättelser visar emellertid att ofredande och olaga tvång är betydligt mer vanligt förekommande än vad som framgår av anmälningar och åtal. Detta gäller i viss utsträckning också för brytande av telehemlighet, intrång i förvar samt olaga frihetsberövande. I 37 av de genomgångna ärendena har ett fängelsestraff utdömts. Vård inom socialtjänsten liksom villkorlig dom och böter har utdömts i fem fall. I fyra fall har påföljden blivit skyddstillsyn, i två fall villkorlig dom och samhällstjänst och i ett fall dagsböter.

Vilka är då motiven bakom brotten? Här visar kartläggningen att det i många fall handlar om att dem som begår brotten, ofta fäder och/eller bröder, gör det för att med hot och våld markera för flickorna vilka ramar de har att röra sig inom. Detta drabbar framförallt yngre flickor. De äldre flickorna har utsatts för hedersrelaterat våld bland annat därför att de har haft en pojkvän som familjen inte accepterat. I de fall där det rör sig om vuxna kvinnor har motivet framförallt varit relaterat till att kvinnan genomgått en skilsmässa. De män som utsatts för hedersrelaterat våld har haft, eller misstänks ha haft, en relation med en kvinna från en familj med ett starkt hederstänkande.

Att de aktuella gärningarna varit hedersrelaterade kan i några av de aktuella fallen avläsas i åklagarnas gärningsbeskrivning där de menar att motivet såsom kopplat till heder varit en försvårande omständighet. I några fall har det i domskälen angetts att det handlar om hedersrelaterade brott. I några fall har kopplingen till heder haft konsekvenser för val av påföljd respektive straffmätning.

¹¹ Strafflängderna uttrycks enligt den indelning som Åklagarmyndigheten använder i sin kartläggning, vilket innebär att det inte går att utläsa den exakta längden på ett straff som redovisats i t.ex. intervallet 1-2 år.

Åklagarmyndigheten har också genomfört en särskild utbildning för åklagare om hedersrelaterat våld. Utbildningen genomfördes vid två tillfällen under år 2006 och under år 2007 kommer den att ges vid fyra tillfällen.

Socialtjänstens arbete

I följande avsnitt redovisas hur socialsekreterare/socialarbetare inom socialtjänsten ser på insatser för ”förövare”

Enkät till socialsekreterare i storstadslänen

Baserad på en enkät som har besvarats av drygt 1500 socialsekreterare i storstadslänen redovisas i detta avsnitt socialtjänstens erfarenheter av stöd och insatser till förövare och familjer.¹²

Socialtjänsten har ett helhetsansvar för insatser riktade till familjer och utsatta. Något speciellt uppdrag eller särskilt ansvar beträffande hedersvåldsproblematik har, som tidigare framgått, inte socialtjänsten. Det ingår i socialtjänstens generella uppdrag att vidta lämpliga åtgärder i dessa och andra sammanhang där hot, våld, kränkningar eller andra problem som berör enskilda och familjer kommer till socialtjänstens kännedom. Redan innan regeringen initierade särskilda insatser mot HRV har en del kommuner avsatt särskilda resurser, vidtagit åtgärder och utvecklat rutiner för att hantera hedersvåldsproblematik. Statsbidraget har ofta använts för att bygga vidare på sådana insatser. Som nämndes inledningsvis har HRV-programmet inte som primärt mål att utveckla insatser till förövare och familjer. Regeringens insatser har, förutom att tillhandahålla skyddat boende för HRV-utsatta, som mål att öka kunskapen om HRV och påverka attityderna. Insatser som regeringen via länsstyrelserna har avsett att bevilja medel för ska ligga i linje med regeringens tre mål. För att styra länsstyrelsernas bidragsfördelning har regeringen som tidigare uppmärksammades ställt upp särskilda villkor, bl.a. ska medlen användas för attitydpåverkande insatser bland ungdomar med hederstänkande (Justitiedepartementet, 2004).

Hur arbetar socialtjänsten med familjer och förövare? Är stöd och insatser till förövare och familjer tillräckliga? I detta avsnitt redovisas hur socialsekreterare i storstadslänen svarar på dessa två frågor.

En tredjedel av alla socialsekreterare arbetar med någon typ av *utredning kring familjerna*. Knappt hälften av alla socialsekreterare som gör utredningar (499 st) utreder ekonomiskt bidrag (221 st). De socialsekreterare som gör andra utredningar kring familjerna (278 st) arbetar ofta med familjen och offret tillsammans (96 st). Något färre gör utredningar med en eller flera förövare inblandade där stöd/insatser till förövaren och familjen ingår (77 st). Detta kan jämföras med att fem gånger fler socialsekreterare (410 st) har medverkat i beslut om skyddat boende. Endast tre socialsekreterare har gjort utredningar med enbart förövare. Sammantaget tyder det på att socialtjänsten i praktiken prioriterar insatser för våldsutsatta offer.

Som enkäten visar utreds och beslutas om en del insatser för familjer och förövare. Vilka insatser har då socialtjänsten använt till stöd för förövarna? Två av tio socialsekreterare rapporterar att de använt någon typ av insats eller lämnat någon form av *stöd till förövarna*. Stödsamtal i kombination med någon annan insats är vanligt, t.ex. kontakt med psykolog eller

¹² Enkätresultat har tidigare redovisats i delrapport 2. Ytterligare 11 svar har kommit in och sammanlagt har enkäten nu besvarats av 1586 personer. Svarsfrekvensen är därmed 57%.

särskild aggressionsförebyggande träning (ART). ART är också ett behandlingsprogram som används inom Kriminalvården (se tabell 1). Knappt två av tio (17 %) som genomfört någon insats har använt sig av en särskild resursgrupp i kommunen och en mindre andel har tagit hjälp av en resursgrupp utanför kommunen. 45 socialsekreterare har haft kontinuerliga stödsamtal med förövare (>3, <2 veckors intervall) och 11 har beviljat ART. 84 socialsekreterare rapporterar att de har haft enstaka stödsamtal med förövare, vilket är nästan dubbelt så vanligt som kontinuerliga samtal. Det är med andra ord få socialsekreterare som lagt ner ett eget omfattande arbete eller beviljat medel för insatser för förövarna (3 % av alla socialsekreterare eller 18 % av dem som rapporterat att de gjort någon insats). Förutom kontakt med skyddade boenden för HRV-utsatta nämns samarbete eller kontakter med någon enstaka mansjour som inslag i socialtjänstens insatser för förövarna. Som nämndes inledningsvis arbetar socialtjänsten med tre kategorier av insatser i arbetet med förövare. Av de insatser som riktas till förövare, som totalt sett är mycket begränsade, är ”råd och stöd” den vanligaste typen, medan punktinsatser (stöd från socialtjänstens övriga enheter) och konsultinsatser (t.ex. psykolog) förekommer i mycket liten omfattning.

En enkätfråga gällde socialtjänstens insatser och stöd till *offrets familj*. Något fler socialsekreterare rapporterar att de använt sig av familjeinsatser (418 st) jämfört med de som gjort insatser för förövarna. Några få (17 st) har använt en resursgrupp inom kommunen. Psykolog, terapeut eller psykiatri har också använts, men den vanligaste insatsen är enstaka stödsamtal (169 st). Sporadiska stödsamtal eller sporadiska nätverksmöten (<3) har använts i mindre utsträckning (82 st). Ett mer omfattande arbete med familjerna fångas av svarsalternativet ”kontinuerliga stödsamtal eller nätverksmöten”. Det visar sig att kontinuerliga samtal (>3, <2 veckors intervall) eller möten har använts av en mindre andel socialsekreterare (82 st). Jämfört med insatser till offer (som oftast handlar om skyddat boende) är insatser till offrets familjer ungefär lika vanligt förekommande. Att socialtjänsten arbetar utifrån ett familjeperspektiv bekräftas därmed av enkätsvaren.

Insatsernas omfattning och hur socialsekreterarna bedömer att de fungerar

Socialsekreterarna tillfrågades om de ansåg att insatserna till förövarna var tillräckliga. Hälften valde att inte svara på frågan vilket kan tolkas som att de inte kan bedöma om dagens insatser är tillräckliga för de behov som man upplever finns. Av dem som haft en uppfattning anser väldigt få (7 % av 803) att insatserna är tillräckliga.

Tabell 3. Är stöd och insatser till förövaren/na enligt din mening tillräckliga?

	Frekvens	Procent
Ja	54	3
Nej	749	47
Ej svarat	783	49
Totalt	1586	100

Anm. Andelarna summerar till 100 men decimalerna har inte redovisats.

Socialsekreterarna har också fått bedöma hur de tycker att stödet till offer, förövare respektive familj har fungerat. Av tabell 4 framgår att en tredjedel av socialsekreterarna har svarat på frågan, vilket är färre än de som ansett sig kunna bedöma om insatserna till förövarna är tillräckliga. Tittar man närmare på svaren och undersöker hur dem som har gjort en bedömning svarar finner man att drygt hälften tycker att stöd till offret har fungerat bra eller mycket bra. Det kan jämföras med motsvarande bedömning av stöd till familjerna där 16 % tycker att det fungerar bra eller mycket bra. Stöd till förövarna tycker bara 6 % av

socialsekreterarna fungera bra eller mycket bra. Omvänt anser 71 % att stödet till förövarna och 44 % att stödet till familjerna fungerar dåligt eller mycket dåligt.

Tabell 4. Socialsekreterarnas bedömning av hur samhällets insatser till offrets familj har fungerat (i procent av dem som haft en uppfattning):

	Bra eller mycket bra	Varken bra eller dåligt	Dåligt eller mycket dåligt	n
Stöd till offret	52 %	33 %	15 %	572
Stöd till förövaren	6 %	22 %	71 %	437
Stöd till familjen	16 %	40 %	44 %	472

Anm. Stöd till förövarna summerar till 100 % när decimalerna räknas med.

Svaren tyder sammanfattningsvis på att socialtjänsten prioriterar insatser för våldsutsatta medan insatser till förövare förekommer i begränsad omfattning. Få socialsekreterare använder mer omfattande insatser i arbetet med förövare. Det vanliga är att förövare blir föremål för insatser efter att insatser satts in för offret, vilket kan förklaras med att socialtjänsten ofta tillämpar ett familjeperspektiv. När det gäller omfattningen av stöd och insatser till förövarna bedömer över nio av tio socialsekreterare att detta är otillräckligt. Stöd till offren fungerar bra eller mycket bra tycker drygt hälften av socialsekreterarna medan stöd till familj och förövare oftast fungerar dåligt eller mycket dåligt.

Projektet Fammen

Ett av få exempel på verksamhet som jobbar direkt med förövare, offer och övriga familjemedlemmar är Fammen i Uppsala. Vi har i delrapport 1 som handlade om utvärdering av samverkansprojekt inom HRV-programmet gett en bild över resursenheten Fammen. I den här rapporten och i följande avsnitt ges en kort sammanfattning av verksamhetens innehåll och hur man där arbetar med fokus på förövare. Därefter redovisas en medarbetares syn på och förhållningssätt till HRV-problematiken, samt dennes erfarenheter av det konkreta arbetet med förövare. Socialsekreteraren uttrycker därefter sina reflektioner kring hur insatserna riktade till förövare kan förbättras.

Fammen - en resursenhet inom socialtjänsten

Som ett svar på problem med bland annat hedersrelaterat våld i kommunen tog socialtjänsten i Uppsala initiativ till att etablera en resursenhet år 2004. Idag är det tre personer som arbetar aktivt med ungdomar mellan 13 och 20 år. Arbetet kan också handla om att träffa ungdomarnas familjer. Fammen ger råd och stöd till ungdomar i ett antal viktiga livsområden som skulle kunna skapa konflikt i familjen. De olika problem som Fammen kommer i kontakt med är bl.a. begränsad frihet i form av val av kläder, val av utbildning och uteliv, ungdomarnas kritiska inställning till traditioner, seder och bruk och umgänge. Det kan också handla om olika syn på sexualitet där problem kan uppstå när en ungdoms sexuella läggning avviker från den heterosexuella normen eller inställningen till sexuella relationer före äktenskapet. Frågor kring "äktenskap" är ytterligare ett problemområde som Fammen arbetar med. Oro för arrangerade äktenskap eller bortlovning är exempel på problem som ungdomar söker kontakt för. Hot och våld med hedersmotiv är en annan problematik som Fammen kommer i kontakt med.

De metoder och rutiner som Famnen har utvecklat präglas av ett familjeperspektiv. I generella termer kan man säga att Famnen använder sig av följande förhållningssätt när problem av olika slag uppstår¹³:

- *Ett antal separata samtal med alla inblandade var för sig Ett antal samtal med nyckelpersoner från familjens nätverk t ex en farmor eller en granne*
- *Ett par konfronterande möten mellan ungdomen och familjen*
- *Förhandling – den unge och familjen förhandlar om det som ska förändras, t ex en bortlovning som ska upphävas*
- *Fortsatt samtal mellan ungdomen och familjen*
- *Ev. överenskommelse*
- *Uppföljning*

Det finns också andra sätt som Famnen använder sig av för att kunna komma in i en konflikt, nämligen att ta in en del resurspersoner som är samlade i ett nätverk där det finns ett antal nyckelpersoner som fungerar som stöd för ungdomen eller familjen. Till nätverket är några föreningar med olika invandrarbakgrund knutna. Famnens arbete när det gäller HRV kan sammanfattas på tre nivåer; arbete med den utsatte "individen", på familjenivå samt på samhällsnivå. På individnivå kan man säga att Famnen främst arbetar med flickor och pojkar som söker råd och stöd när de kommer i konflikt med sina föräldrar/släkt om traditioner, seder och bruk. Utifrån ett familjeperspektiv arbetar Famnen genom att möta övriga familjemedlemmar eller slakten i ungdomens sammanhang när konflikt uppstår eller möta föräldrar/släkt när de upplever att barnen vill gå sin egen väg. Ett annat område är att aktivt ta fram och utveckla nya metoder i arbete med familjer. På samhällsnivån visar resursteamet Famnen sina stödinsatser genom att hålla i ett nätverk av nyckelpersoner från olika etniska och religiösa minoriteter. De har kontakt med frivilliga föreningar/organisationer. För närvarande satsar resursteamet på att också skriva en handbok för socialtjänsten som ska handla om arbete med ungdomar och familjer utifrån Famnens samlade erfarenhet¹⁴.

En medarbetares erfarenhet

Arbetet med förövare inleds när en förövare söker hjälp hos oss. Oftast när ett offer söker hjälp, t ex vid ett LVU eller annat myndighetsingripande. Det händer att vi kommer i kontakt med förövare även på frivillig väg, t ex via skolan. Det första vi då gör är en riskbedömning för den som söker hjälp. Om vi har en person som har problem med en enda person i familjen, då är det centrala i vårt arbete att vi gör en riskbedömning. Riskbedömningen gör vi utifrån olika behov. Vi undersöker först om det finns möjlighet för ungdomen att själv försöka förändra sin situation. För att kunna göra den bedömningen måste vi veta vilka risker och resurser som finns omkring den hjälpsökande, så att vi inte utsätter personen för någon typ av fara. Det andra behovet är att undersöka om vi måste göra en anmälan och bedöma skyddsbehovet. Det tredje behovet är att om det finns en ingång till att lösa konflikten. Där vi kan på frivillig väg komma in i familjen och lösa konflikten. Riskbedömningen kan mynna ut i olika resultat och efterföljande processer. Hittar vi någon "resursperson" inom familjen då ber vi ungdomen att kontakta denne. I samverkan med oss lär sig ungdomen att ställa frågor, hur man kan öppna diskussionen, hur man på ett respektfullt sätt kan säga emot. Alltså, vi försöker utveckla taktik och strategi hos ungdomen och att använda traditionerna till sin egen fördel. Vi säger då att man ibland måste underkasta sig eller ibland göra revolt. Man måste

¹³ Material för detta avsnitt har utöver delrapport 1 också hämtats från olika dokument som Famnen delgett oss. Materialet bestod av en broschyr och föreläsningmaterial.

¹⁴ Material har inhämtats från Famnens föreläsningmaterial.

hela tiden titta på och bedöma läget. Det är mycket sådant som vi pratar med ungdomen ifall vi märker att det finns resurser i familjen. Vi lär dem att tänka utifrån säkerhetsaspekten också. I början av arbetet är mycket ”offer” som ska tänkas på. Det är inte alltid förövaren som söker hjälp hos oss. Det händer att skolan kontaktar oss och vi i vår tur ber skolan hjälpa oss att komma i kontakt med (och föra in oss i samtal med) personen som utövar våldet. Min uppfattning av samarbete med skolan är att själva samarbetet fungerar bra men när det handlar om att jobba med dem som utövar våldet kan resultatet variera. I vårt arbete med förövare och offer använder vi av oss olika metoder och ibland med fokus på familjeperspektiv. Det är inte alltid bibehållet familjeperspektiv, vi använder olika metoder för att ungdomen kan konfrontera förövaren och förhandla med familjen/släkten. Vi jobbar med hela systemet, även om det är en minderårig som är förövare. Metoden bygger på att stärka ungdomen samtidigt som vi argumenterar med familjen om behovet av förändring, sedan blir det en konfrontation mellan ungdomen och förövaren och familjen därefter förhandlar ungdomen med sin familj i närvaro av oss. I några få fall har vi använt oss av medlare, i vissa fall har föräldrar fått stödpersoner som har följt upp familjen under en längre period. Det görs också formella uppföljningar antingen på socialtjänsten om det har varit ett myndighetsingripande eller via skolan om skolan har sett till att vi har kommit i kontakt med förövare. I vissa fall kan vi ta till hjälp av offrets kontaktperson och den vägen kunna komma i kontakt med och ha samtal med förövaren. I andra fall kan vi använda oss av medling eller fokusera på exempelvis mor-dotterrelationen beroende på problemets karaktär. Vi försöker också att arbeta nära andra myndigheter, exempelvis polisen. Det har hänt att i nära samarbete med polisen har vi träffat förövaren. Polisen har då förklarat konsekvenserna av att utöva våld som bottnar i hederstänkande. Det finns fall där polisen har kommit in i ett ärende i ett tidigt skede och då har jag varit väldigt nöjd med samarbetet.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Jag är nöjd med de formella kontakterna dvs med andra myndigheter i arbetet mot HRV men jag tycker att informella arbetssätt borde utvecklas, det är vad jag skulle önska. Jag vet att det inte funkar så, men ibland kunde det vara mycket intressant att säga till polisen att ”skulle ni kunna gå runt i den stadsdelen, kring den bostaden för att se om det är lugnt”. Så gör vi inom socialjouren. Vi har andra exempel där vi har kunnat bryta förlovningar, bryta bortgifte. Vi håller nu på att skriva en handbok och hoppas att handboken kan vara ett bra utgångsläge för många. Där kan de få inspiration. Jag tror att vi måste lära oss mera om hur ett familjesystem fungerar och använda delar av systemet till att förändra det (så att hederstänkande och hedersvåld minskar/upphör). Till exempel borde vi ta reda på hur traditionen ser ut och fungerar i er familj och se om det finns någonting som kan legitimera en förändring där. Jag tror inte att vi bara med tvång kan åstadkomma en förändring. När människor märker att det finns legitimitet för förändring i sitt eget sammanhang, då blir de motiverade och förändringen kan bli bestående.

Vi skulle behöva flera aktörer som är samkörda och som har samma strategier och ett visst sätt att åstadkomma attitydförändringar i familjerna. Vi är fler som skulle kunna vara konsulter, handledare, mentorer.

Att kunna använda traditionen eller religionen till familjens fördel och att hjälpa familjen att hålla kontakt med civila samhället tycker jag skulle kunna fungera på ett nationellt plan. Annars blir det en massa eget tyckande, och det är det som ofta styr insatserna idag. Detta kan bero på att det fattas en samordning och samsyn på nationell nivå, tror jag.

Föräldrautbildningar behövs som vissa hävdar på nationell nivå, men när vi kommer till själva krisen är inte föräldrautbildning ett fungerande verktyg. Föräldrautbildningar kan vara verktyg i fortsättningen när det finns andra syskon och ett forum att fortsätta prata. I akuta lägen, där ungdomen behöver skydd, måste vi kunna komma i kontakt med förövaren. Min erfarenhet är att de flesta ungdomar (offer) vill komma tillbaka till sina familjer. De flesta ungdomarna är ledsna men samtidigt tycker de att skyddet är spännande men så småningom, bara två-tre veckor efteråt vill de komma tillbaka eller så vill de ha någon typ av fortsatt kontakt. Det ska också sägas att i vissa familjer blir det inga förändringar. Vi bör förbättra oss i att ha en nyanserad bild av familjer, och att det finns familjer som trots föräldrautbildningar och våra samtal med dem inte förändras. Där ungdomar kanske behöver skyddas under en lång tid. Och jag måste också tillägga att det också finns ungdomar som lyckas bryta med sin familj och bygga upp ett helt nytt liv för sig.

Sammanfattning

De flesta av länsstyrelserna har i enlighet med regeringens riktlinjer lämnat bidrag till projekt som syftar till att förbättra rutiner kring skydd och omhändertagande av HRV-offer. Några länsstyrelser har aktivt uppmuntrat aktörer att söka medel för projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer. Det har resulterat i ett fåtal projekt som vänder sig direkt till förövare. Det finns sannolikt ytterligare något projekt som riktas till förövare som inte framträder i länsstyrelsernas svar. Inget tyder dock på att projekt till förövare skulle vara särskilt vanligt förekommande.

Åklagarmyndigheten utgår från en bred definition av HRV. Kartläggningen av 54 brottsärenden med hedersanknytning visar att det inte i någon av domarna finns en rubricering med hedersrelaterat våld, men att hedersmotivet ändå påverkat domen. Myndigheten har rekommendationer för hur åklagare ska se, upptäcka och agera för att förbättra utredningar av HRV-ärenden. Dessa rekommendationer påverkar polisens och åklagarens arbete och förutsättningar att hantera HRV-problematik i utredningen. Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens olika projekt inom HRV-programmet har bidragit till att öka kunskap och kompetens att hantera HRV-ärenden som berör individ och familjmedlemmar. Samtidigt har förut-sättningarna för samverkan och rutiner mellan polis och åklagare förbättrats.

Socialtjänstens resursteam Famnen i Uppsala har kombinerat ett kulturperspektiv med ett familjeperspektiv där individens och familjens olika behov kan bli sedda. Arbetet med förövare anpassas till ärendets karaktär och är en del av arbetet med offer. Intentionen med resursteamet är att påverka attityden hos förövaren genom stödsamtal, medling eller exempelvis att utnyttja stödpersoner som ingår i ett nätverk. Erfarenheten är att det saknas samsyn bland olika aktörer i arbetet med HRV och att samordningen mellan aktörerna skulle kunna förbättras. Erkännandet av att tradition och religion kan vara två fenomen som kan tas tillvara i arbete med individer med annan bakgrund är viktiga.

5. Socialsekreterares och polisers arbete och erfarenheter

Följande kapitel innehåller intervjuer med sju personer som i sin profession kommer i kontakt med hedersrelaterat våld. Tre socialarbetare som arbetar vid olika enheter, team eller centra och fyra poliser som arbetar med ärenden där misstankar om hedersvåld förekommer har intervjuats. De intervjuade beskriver sin syn på HRV, sitt arbetssätt samt vilka råd de vill ge om framtida insatser till förövare. Vi har valt att återge intervjuerna på ett beskrivande sätt eftersom en sammanfattning av intervjuerna eller tematisering av intervjuerna skulle kunna

förstöra den helhetsbild som var och en av intervjupersonerna ger. Varje intervju skrevs ner och skickades till intervjupersonerna. De gavs möjlighet att komma med förslag och synpunkter på den egna intervjun. En del korrigeringar och kompletteringar har gjorts efter detta.

Socialarbetares arbete och erfarenheter

Intervju 1 Socialarbetare

Mitt arbete och problemområdet

Jag arbetar inom socialtjänsten med ungdomar och familjer. Utifrån de erfarenheter som jag har av HRV och de fall som jag har varit inkopplad på fann jag inget i ärendena som tydde på hedersrelaterat våld. Så kallade HRV-ärenden aktualiseras hos oss ofta av någon inom socialtjänsten (eller andra myndigheter) som har gjort utredning och kommit fram till att det finns en HRV-problematik. Det finns en definition som utredande socialsekreterare utgår ifrån. Jag gissar att så fort det uppstår en typ av våld hos familjer med invandrarbakgrund särskilt med muslimsk bakgrund då ser socialsekreterarna det automatiskt som HRV.

Arbetsättet med en eller flera förövare

Eftersom vi arbetar med familjen och nätverk ingår förövaren på ett naturligt sätt i familjearbetet. Det första som vi gör är att markera för förövaren att våld inte är accepterat och att vi försöker skapa trygghet för offren. Om offret och förövaren kan konfronteras, förutsatt att vi tror att det kan fungera, då försöker vi ha gemensamt familjearbete där även i bästa fall de övriga familjemedlemmarna ingår. I sådana familjesamtal är det nödvändigt att offren känner sig tillräckligt trygga för att kunna delta och kunna framföra sin talan. Min erfarenhet är att det alltid har fungerat med en sådan typ av familjearbete. Jag tror att om vi har ett bra "förarbete" då leder det så småningom till familjesamtal där alla parter kan träffas och reda ut problemen.

Vi arbetar utifrån familjeperspektivet. Arbetet bygger inte på några teoretiska modeller utan vi utgår från våra egna erfarenheter som vi har samlat på oss med åren. Jag tror inte att det alltid finns en enda förövare i ett familjesystem, därför ser vi det som en nödvändighet att arbeta med hela familjen.

Sammanfattningsvis kan jag säga att när ett fall aktualiseras då sätter vi in insatser på tre olika nivåer. Den första nivån är insatser för offer på individnivå som består av trygghet och skyddsbehov, den andra nivån är insatser för "familjen" genom familjearbete och den tredje är insatser genom nätverk och samverkan på samhällsnivå.

Vi har samarbete med kvinnojouren och polisen. Polisen använder vi när vi vill upplysa en person eller en familj om deras skyldigheter. Det kan exempelvis handla om konsekvenser av ett visst hederstänkande. Vi har också samarbete med psykiatrin. Vid ett fall där jag var inblandad hade vi att göra med en potentiell förövare. Vi visste inte om han hade någon typ av psykiska besvär. Därför försökte vi koppla honom till psykiatrin. Vi har också kontakt med mansjourer. Jag har emellertid noterat att mansjourer inte har kommit till bruk så ofta i HRV-sammanhang.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Min erfarenhet är att det är fullt möjligt att arbeta med förövare. Jag tror att det är viktigt att inte exkludera någon i familjearbetet. I en sådan insats måste alla ingå. Är det så att detta inte är möjligt måste metoden anpassas efter problemets karaktär.

Jag anser att i arbetet med våldsproblematik, särskilt hedersrelaterat, krävs ett långvarigt förarbete med familjen och det krävs hög kompetens och utbildning av personalen. Utifrån mina år inom socialtjänsten har jag noterat att socialarbetare ofta tar parti i ett tidigt stadium för offret och därmed hamnar förövaren i skuggan och slutligen exkluderas (han, hon eller de) från socialtjänstens insatser. Socialtjänsten måste komma ihåg att den bör ge service och behandling på olika nivåer till förövare och offer. Vad jag hittills har sett finns i de flesta fall en risk för att socialsekreteraren ser förövaren med moraliska och juridiska ögon och att avståndet till det professionella ansvaret ökar mer och mer. Socialsekreteraren spelar plötsligt polis och uppträder i åklagarrollen istället för att ta hand om förövaren och sätta in nödvändiga resurser och insatser för att åstadkomma förändring åtminstone för offrets skull.

Mitt råd är att så långt som möjligt skapa möjligheter för att förövare och offer kan ses och försöka skapa en bro mellan dem, istället för att separera dem. En sådan separation förstärker motsättningarna mellan förövaren och offret och i ett senare skede blir det ofta alltför svårt att återföreningarna mellan förövaren och offret och i ett senare skede blir det ofta alltför svårt att återföreningarna de två individerna. Självklart kan en separation i vissa fall vara nödvändig, men perspektivet och motivet bakom separationen bör vara i återföreningens syfte. I vissa fall leder en separation till en långvarig separation där ofta flickan efterhand tar saken i egna händer och tar kontakt med familjen. Vi måste jobba med problemet och inte individualisera det, med detta menar jag att våldet i nära relationer finns och alla i en och samma familj lider av det.

Intervju 2 Socialarbetare

Mitt arbete och problemområdet

Jag arbetar på familjecentralen. Detta är en samverkansenhet som består av landstinget och kommunen. Vi erbjuder generella samhällsinsatser som landstinget och kommunen har ansvar att erbjuda individer upp till 16 år. Unga gravida kvinnor ingår också i målgruppen. Inom denna målgrupp kommer jag/vi i kontakt med HRV.

Jag arbetar mest med förebyggande insatser. När det gäller förebyggande insatser mot HRV har vi tänkt starta en kurs på skolan där invandrare lär sig svenska språket och "att leva i Sverige". Kursen ska handla om vilka värderingar och vilka skyldigheter och rättigheter som finns i Sverige. Klass och kön är två teman som ska ingå i kursen. Kursen ska heta "Alla likas värde". Vi har tänkt samarbeta med olika personer. Syftet är att förbereda de nyanlända att kunna leva bättre i Sverige. Om man har ett hederstänkande innebär det att man inskränker unga eller vuxna kvinnors/flickors rättigheter. Då begår man ett brott mot deras individuella rättigheter. Detta projekt har kommit till inom ramen för regeringens uppdrag mot HRV där socialtjänsten kommer att arbeta med dessa frågor. Vi har också en konkret verklighet där det görs anmälningar om kvinnors begränsade frihet som vi måste hantera.

Arbete med en eller flera förövare

För att komma åt förövaren görs först en traditionell utredning av ansvarig socialsekreterare. Nu för tiden utförs utredningen med ett instrument som kallas för "Barns Behov i Centrum" (BBIC). Sedan tar man de kontakter som man tycker är lämpliga. Det kan handla om att ge skydd till offret. För varje fall görs en individuell bedömning. I utredningen kan det komma

fram vem eller vilka som står bakom förtrycket. Det kan t.ex. visa sig att andra manliga släktingar står bakom förtrycket. Därefter får man bedöma vad som kan vara en lämplig handlingsstrategi. Det handlar om att först göra en riskbedömning. I något fall kan en hel familj visa sig vara offer och kopplas till barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Det utarbetas alltid en handlingsplan där krav ibland ställs på föräldrar och/eller personen som utför HRV att ha kontakt med BUP eller annan typ av stödjande samtal. Det finns inga givna regler om hur vi socialarbetare ska arbeta med förövaren. Många aktiviteter görs i form av projekt runt om i landet.

I kommunen har vi haft ett brett samarbete i den här frågan där bland annat polisen, fritids och elevhälsan har ingått. Vår ambition har varit att hitta strategier som kan vara lämpliga för den här typen av problem. Vi har utvecklat ett nätverk som arbetar förebyggande. Jag anser att vi går mot en tydligare myndighetssamordning vad gäller offret men inte förövare. Ett exempel är att vi tillsammans med polisen utför samtal med potentiella förövare och förklarar att vissa typer av beteenden anses ytterst kränkande och är brottsliga.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Att ta in mer frivilliga organisationer är viktigt. Insatserna ska främst sättas in för unga människor. Insatserna ska syfta till att förändra attityderna hos ungdomarna. Sen tror jag att det också behövs insatser riktade till vuxna, exempelvis inom flyktingmottagningen. En obligatorisk kurs i grundläggande värderingar och lagstiftning behövs. Jag vill trycka på att det är viktigt att i de fall där HRV förekommer bör insatserna riktas mot förövaren. Man måste vara inställd på att det även kan vara en bror eller en pappa eller en mamma som är förövare. Exempelvis skulle kriminalvården kunna få ansvaret för att behandlingar sätts in. Kriminalvården och sjukvården är viktiga aktörer. I vissa fall är förövaren tyngd av psykologiska besvär och sjukvården har ofta en central roll. Om förövaren får hjälp kan tråkiga saker i samband med HRV minimeras.

Intervju 3 Socialarbetare

Mitt arbete och problemområdet

Jag är anställd av kommunen och har två halvtidstjänster, på den ena halvan jobbar jag med föräldrastöd på ett familjecentrum i en stadsdel. Jag jobbar framför allt med föräldragrupper tillsammans med barnmorskor och BVC-sköterskor. På min andra halva är jag samordnare för en verksamhet som heter "Samverkan mot barnmisshandel" eller Barnpilotverksamheten. Det arbetet handlar om att utbilda människor som möter barn och ungdomar i sitt arbete. Vi har fyra punkter som vi jobbar med och som vi kallar "Barnfokus", "Civilkurage", "Kunskap" och "Samverkan". Det handlar alltså om att "Se och agera när barn far illa eller riskerar att göra det". Till exempel: Om en 10-årig flicka plötsligt kommer till skolan med slöja och verkar ledsen. Ska jag oroa mig för henne? Hur pratar jag med hennes föräldrar? Hur pratar jag med flickan? Eller om jag reagerar på pojkars attityder mot jämnåriga flickor eller mot kvinnliga lärare, hur ska jag handskas med det? Och många andra frågeställningar, förstås. Verksamheten finansieras av kommunen men sker i nära samarbete med Landstinget och polisen.

Arbetsättet med en eller flera förövare

Hur vi jobbar med förövaren är en större fråga. Jag tror att vi har för lite av handlingsplan, vi är lite nybörjare när det gäller den frågan. Jag har inget klart svar. Min gissning är att det inte

finns några specifika arbetsrutiner. Jag kan tänka mig att det i enskilda fall skapas handlingsrutiner, men några generella rutiner finns inte.

När det handlar om familjearbete då har vi stödsamtal, det kan hända att mammor kommer och vill ha stödsamtalet, och då vi frågar om barnets pappa. Jag tycker att det är bra att mannen också är med och att det kan underlätta samtalet. Sedan om det verkligen handlar om hedersrelaterat våld så är vi inte rätt instans. Då hänvisar vi till socialtjänsten. Finns det oro för barnen då anmäler vi till socialtjänsten. Misstänker vi att det är brott, då tar vi in konsulterande poliser eller socialtjänsten och anmäler brottsmisstankar till polisen.

När det handlar om samarbete med andra instanser kring arbete med en eller flera förövare då tycker jag att det är bra med samarbete. Det finns ibland ett visst missnöje med återkopplingar bl.a. känner man att de inte har lyssnat på oss. Vi kan alltid förbättra vårt arbete, men i stort sett fungerar det bra. I de ärenden som vi har haft samarbete med socialtjänsten rörde det sig om anmälan om barn som har farit illa. Ibland handlar det om att "ligga på" socialtjänsten så att de kommer i gång. Visst är det så att socialtjänsten är underbemannad och antalen anmälningar för barnen ökar. Om HRV är vi okunniga och jag saknar en samhällspolicy. Sen vet jag att länsstyrelsen, och frivilliga organisationer gör ett bra jobb. Jag vet exempelvis att Frivården förstås har grupper för sådana som blivit dömda. Personal från Familjerådgivningen har haft grupper för män som misshandlat och en intresseförening för Kriscentrum för män planerar att komma igång till årsskiftet.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

På bostadsområdet jag arbetar har vi nu ett projekt som kallas "IDA". Det handlar om inkludering, delaktighet och aktivitet. De flesta anställda i detta projekt härstammar från andra länder än Sverige, t.ex. Mellanöstern och Afrika. Det är mycket resursrika personer. Vi behöver arbeta bort mycket fördomar. När det gäller dem som blir utsatta, offren, händer det en hel del, men när det gäller förövare tycker jag att vi är ett steg efter. Vi måste börja med pojkar och deras kvinnosyn. Och vi behöver själva lära oss mycket mer om problematiken.

Sammanfattning

De intervjuade socialarbetarna efterlyser mer strukturerade insatser till förövare. Deras erfarenhet är att det behövs ett tydligare och reglerat ansvar från samhällets sida som riktas till förövare. Arbetet med förövare är olika i de tre kommunerna. En socialsekreterare hävdar att synen på problematiken hos de flesta socialarbetare i kommunen styrs av fördomar och att insatserna mycket styrs av socialsekreterarens egna bedömningar. Trots Kriminalvårdens redan existerande behandlingsprogram för mäns våld mot kvinnor (IDAP), föreslår en socialarbetare att Kriminalvården skulle kunna erbjuda sådana insatser till förövare. Detta tyder på att kännedomen om dessa program är begränsad. Intervjuerna visar också att en del har hänt beträffande hjälp och insatser riktade till förövare, t.ex. har kriscentra för män byggts upp. Men dessa verksamheter bygger ofta på frivilliga initiativ. Socialtjänsten har i praktiken en mindre framträdande roll i arbetet med förövare jämfört med arbetet med offer, särskilt om förövaren är över 18 år. När det handlar om samverkan kring HRV har socialtjänsten en nyckelroll och polisen är den myndighet som socialtjänsten främst samverkar nära. En av socialarbetarna föreslår mer "grundligt arbete" med offer-förövarrelationen, att familjeperspektivet utvecklas, samt att kompetenta personer med annan etnisk bakgrund inkluderas i arbetet. Även om socialtjänsten inte har ett särskilt utvecklat arbete med förövare menar de intervjuade socialarbetarna att i det samverkansarbete som förekommer (med hälso- och sjukvården, polisen och frivilliga aktörer) fungerar samarbetet bra.

Intervju 1 Polis

Mitt arbete och problemområdet

Jag arbetar som utredare på länskriminalen på en avdelning som utreder grova brott med lägst två år i straffskalan. Delvis i samband med det arbetet kommer jag i kontakt med HRV och vi har haft ett antal fall med hedersmotiv. Mitt engagemang kring hedersrelaterad brottslighet startade i samband med en utbildning. I utbildningen skulle varje deltagare göra ett examensarbete, i mitt fall blev ämnet "hedersbrott". Orsaken till ämnesvalet var att jag hade haft en utredning en kort tid innan utbildningen där motiven var hedersrelaterade. Utredningen berörde män som på olika sätt hade kommit i konflikt med varandra. I samband med detta insåg jag att mina kunskaper var begränsade i dessa sammanhang. Utbildningen och examensarbetet hade väckt mitt intresse och jag fortsatte med studier i ämnet samt inledde ett samarbete med en forskare och analytiker som hade samma intresse. I arbetet med framtagning av en handbok för åklagare har jag varit polisens representant. En uppföljning med detta arbete har resulterat i ett metodstöd som är synkroniserat med handboken. Har också medverkat i utbildningar för polis och åklagare.

En rutin som är viktig vid misstanke om HRV-brott är att man initialt ska vara noga med iakttagelser som kan ligga till grund för en kommande riskbedömning. Vi bygger exempelvis upp ett släkträd i ett tidigt skede där vi kan se relationer, bland annat hur stor slakten är. En bonuseffekt är att slakten blir överskådlig vilket underlättar för nya medarbetare, åklagare och tingsrätt att sätta sig in i ärendet. Att redan initialt upprätta ett släkträd kan bekräfta misstanken om en traditionell familj/släkt, exempelvis kusingiften. För att motverka en överreaktion kan ett släkträd ge en motsatt information. Förutsättningen för att släkträdet kan vara en informationskälla är att det finns fler än mamma pappa barn. Det finns flera exempel på släkträdets betydelse där vi tidigt har kunnat konstatera att offret löper risk för hot och våld.

I polisens metodstöd finns rekommendationer för frågeställningar vid förhör som ligger till grund för en hot och riskanalys. Dessa uppgifter analyseras av Kriminalunderrättelsetjänsten vilka har lång erfarenhet av riskbedömningar. Ett av problemen vid HRV-ärenden är att familj och släkt vanligtvis är lojala vilket försvårar utredningsarbetet samt kräver en särskild strategi.

Arbetsättet med en eller flera förövare

Lokalt i stan har BRÅ varit initiativtagare till att utbilda ett tjugotal medlare. Stockholm har långt framskridna planer på att skapa möjligheter för att kunna starta medling i HRV-ärenden. Det finns en rad svårigheter med medling. Den måste syfta till brottsoffrets bästa och medlingen får inte krossa ett brottsoffer. Det är väldigt svårt att nå en balans men jag tycker att idén och tanken med medling är helt rätt. Det kan vara som i Stockholm att polis arrangerar en medling eller som i stan där socialtjänsten är initiativtagare. Framför allt är samarbetet mellan myndigheterna viktigt. Det är svårt att skapa rutiner för att hjälpa förövare, dessa får inte vara på bekostnad av brottsoffrets trygghet.

Arbetar för tillfället med ett ärende där jag hjälper en ung flicka som ska fly från sin familj. Hon har en situation som är ohållbar och av den anledningen har hon själv valt att lämna sin familj. Polisens roll har varit rådgivande och handlat om kontakter samt praktiska råd

gällande skyddade personuppgifter. Socialtjänsten har rådfrågat om medling skulle vara ett alternativ i ärendet. En förutsättning är att flickan själv är motiverad och vill medverka i en medling vilket inte var aktuellt i detta ärende.

Hedersrelaterade fall har vanligtvis ett kollektivt gärningsmannaskap, i form av gärningsman, medhjälpare samt anstiftare. I det aktuella fallet anser släkten att föräldrarna inte kan ta hand om sin familj. Av den anledningen har farbröderna till flickan tagit över ansvaret och delegerat "grovjobbet" (hot och våld) till flickans bröder. En medling måste omfatta både utövare av våldet samt anstiftare till brottet.

Samverkan mellan myndigheter är en förutsättning för att nå ett resultat samt skapa trygghet för den utsatta. I många av fallen har redan familjen eller den enskilde en social handläggare vilket underlättar samarbetet.

Lokalt i stan finns ett nätverk där skola, socialtjänst, polis, åklagare och frivilligorganisationer (kvinnjour) finns med. Ett regionalt nätverk är under uppbyggnad där representanter från samtliga kommuner i Södermanland kommer att ingå. I det regionala nätverket kommer även sjukvården att vara representerad. I ett nätverk etableras kontakter mellan myndigheter där information ges om myndigheternas olika ansvarsområden. En fördel är att kontakterna redan är etablerade innan ett ärende blir känt.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Att arbeta med förövare och dennes inställning till framtiden är inte lätt. Personligen har jag inte några enkla recept på hur polisen skall kunna påverka en person som är eller har varit misstänkt för ett hedersrelaterat brott. På sikt måste en attitydförändring skapas hos den lojala grupp som finns kring förövaren samt hos gärningsmannen eller gärningsmännen själva. Den lojalitet som finns i en släkt eller klan är enormt stark vilket försvårar polisens utredningsarbete samt möjligheten till attitydförändringar. I en utredning av ett brott med hedersmotiv som skedde för 20 år sedan har släkten påvisat samma starka traditionella tänkande idag som vid tiden för brottet.

De starka traditionella normer som finns i hierarkiska klanstrukturer är en förutsättning för klanens fortlevnad. Jämförbara klanstrukturer med normer återfinns hos maffian samt kriminella MC-gäng. Den senaste forskningen har visat att personer som deltar i dataspel uppkopplat på Internet på mycket kort tid har inordnat sig i hierarkiska strukturer. Den gemensamma nämnaren är att klanen "står utanför samhället". Exempelvis utspelas dataspelen i en virtuell värld utan förankring i samhället.

Att försöka påverka en misstänkt yngre man exempelvis genom medling kan medföra svårigheter. Personligen tror jag att en dialog med den person som har ett starkt inflytande på förövaren är det bästa valet i en medling. Denne person har oftast betydligt större möjligheter att påverka den yngre mannen. Därför kan det vara av vikt att man i en förundersökning utröner vem som är den styrande i släkten eller klanen. Vid några tillfällen har jag haft en personlig kontakt med det lokala överhuvudet vilket har gett positiva effekter.

Arbetar man med dessa frågor och ställs inför händelser som inte är kända kan jag rekommendera att rådfråga personer med invandrabakgrund. Det kan gälla beteenden så som subtila hot m.m. Personligen rådfrågar jag alltid om det uppstår frågetecken kring beteenden. Vid ett tillfälle rådfrågades en forskare med invandrabakgrund huruvida imamen skulle ha ett större inflytande än en klanledare. Forskaren skrattade och svarade "självkänt klanledaren".

Ofta kan man höra att personer med nordiskt arv uttalar sig att ”fäder som skadar sina barn måste vara galna”. Men hedersbrott är ett fullt rationellt beteende i vissa sammanhang.

Intervju 2 Polis

Mitt arbete och problemområdet

Jag arbetar vid polismyndigheten och på länspolismästarens stab och är ansvarig för verksamhetsplanering och uppföljning. I länet har det varit svårt att se i vilken omfattning HRV förekommer. Vi har lyssnat en del på länsstyrelsen i länet då de har gjort en kartläggning som visar att det här är mer omfattande än vad polismyndigheten själv har sett i olika utredningar. Så vi är fortfarande i lärandefasen.

När det handlar om HRV som grund för olika typer av brott så fanns det en checklista som en handläggare vid Rikspolisstyrelsen tog fram för något år sedan som man kan gå efter. Att rutinemässigt ställa rätt frågor och framför allt vilka typer av frågor man bör ställa är något som är viktigt att tänka på för att kartlägga fenomenet. Jag vet inte hur anpassad checklistan är efter dagens situation. Men Rikspolisstyrelsen (RPS) som ger oss anvisningar har de senaste åren frågat polismyndigheterna om vi behöver mer utbildning och det har vi sagt ja till och då väntar vi fortfarande på att se vad den utbildningen kommer att innehålla. Utbildning kommer att genomföras under hösten 2007 och ska ges till all personal som möter brottsoffer. Jag känner bara till två fall av misstänkt HRV i länet. Skulle det ha förekommit vid fler tillfällen har det varit svårt att hitta de här infallsvinklarna i utredningarna. Det syns inte i första hand när någon anmäler de här brotten. Man måste titta på rekvisiten om hot och våld och olika saker.

Arbetsättet med en eller flera förövare

Det är gärningsmannen det handlar om och som ska vara i fokus. Offret finns i och för sig med också men det knepiga är att få fram information om förövarens ställningstagande. Det är i ställningstagandet man lär sig om vilken syn de har på lagen, vad som är rätt och moral i Sverige. Detta skiljer sig ofta från det land man själv härstammar ifrån. Juridiskt sett så har det ingen större betydelse, i så fall bara för att man ska förstå hur gärningsmannen har tänkt. Men juridiskt sett har det ingen betydelse eftersom svensk lag gäller i Sverige. Det är enkelt att säga att svensk lag gäller i Sverige. Sen har man ju i media själv läst hur domstolarna ser på de här sakerna. För en polisman kan det synas vara väldigt knepigt hur man har resonerat i vissa fall. Men på senare år har man ändå lyckats fastställa hedersvåldsbegreppet. Många gånger finns fler personer i olika utredningar som ska förhöras, många andra som har gjort sig skyldiga till brott och ska förhöras. Det finns två mansjourer i länet, men det är väldigt sällsynt att de utnyttjas och jag känner inte till att någon förövare i den här brottstypen överhuvudtaget har hänvisats dit. Jag tror inte det och jag har inte hört talas om det.

I nuläget så är det främst länsstyrelsen som har jobbat med de här frågorna. Det ligger i samma arbete om brott i nära relation. Ofta benämns våld mot kvinnor och barn där man har plockat in det här med HRV också. Nu har det kommit en summa pengar till länet som ska fördelas till kommunerna för att skaffa sig bättre kompetens på området med brott i nära relation.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Det är absolut nödvändigt att myndighetsföreträdare speciellt inom polisen får en chans att lära sig mer. Att med kunskap kanske kunna förhindra såna här dramer där svenska ungdomar tas till länder exempelvis i arabvärlden för att giftas bort och kanske riskerar att bli dödade i

värsta fall för att familjen har andra åsikter. Med kunskap om de här sakerna kanske vi kan förebygga brott. Jag ser fram emot att vi får ett tillämpat arbetssätt som innehåller hot- och riskbedömningar och att man ska ha i åtanke som brottsutredare att om det finns risk för att det kan vara HRV så ska man söka efter råd på annat sätt hur man ska hantera de här ärendena. De är mycket mer komplicerade än normala våldsbrottsutredningar.

Intervju 3 Polis

Mitt arbete och problemområdet

Jag jobbar på länskriminalavdelningen med grova brott. Hur vi hanterar de här ärendena, är ju ganska lika alla andra grova brott. De rutiner och stödåtgärder som sätts in både mot offer och förövare är likadana här, fast kanske med lite förstärkning för offren. Om det görs en anmälan och det handlar om ett hedersrelaterat brott då är ju rutinen alltid att det kopplas in en förundersökningsledare. Bedömer förundersökningsledaren att det är hedersrelaterat våld då blir en åklagare inkopplad. I de här ärendena så görs det alltså initialt en bedömning av skyddsbehovet för det är väldigt viktigt att vi sätter oss in de stödåtgärder som behövs för att kunna driva utredningen och för att offret ska orka. Är hon eller han under 18 år blir socialtjänsten inkopplad med automatik.

Arbetssättet med en eller flera förövare

Arbetet med förövare följer samma rutiner som alla andra ärenden, det är en åklagare som leder undersökningen och det är åklagaren som fattar beslut om den misstänkte personen ska förhöras och hur det ska gå till. Om det blir via kallelse eller om de ska hämtas med tvångsåtgärder skiljer sig inte från andra ärenden. Man försöker alltid att prata med så många personer som möjligt så det troliga är att de närmaste kallas till förhör. Då får man ju också ett tillfälle och en möjlighet att få veta under vilka förhållanden de lever och vilket stöd de kan behöva. I alla ärenden är det inte bara målsäganden som kan behöva stöd och hjälp det kan också vara förövaren som kan behöva stöd och hjälp. Vi har en dialog med förövaren också för att markera hur vi ska undvika att det händer igen. I många andra ärenden är förövaren positiv till att ha samtalskontakt med vuxenpsykiatri. Det finns förövare som döms till fängelse, men många sitter inte frihetsberövade under utredningen och många förövare mår dåligt och om de inte orkar med sin situation då kan man erbjuda dem kontakt. Det kan se lite olika ut. Det kan bli genom allmänna stödåtgärder eller om det blir via en mansjour. Och sen vet jag att man kan använda sig av medling.

I sådana här ärenden krävs alltid samarbete med andra myndigheter. Och då menar jag inte bara HRV, allt våld i nära relationer kräver samarbete. Vi försöker fokusera på själva brottsutredningen men sen behövs det mycket stöd runt omkring så vi hjälper till att förmedla kontakter. Det är viktigt att man har ett bra kontaktnät med andra myndigheter och frivilliga organisationer. Jag har jobbat ganska länge och jag vet att folk behöver den stöttning de kan få. När man har fungerande nätverk är det mycket lättare och då känner man olika personer på olika myndigheter. Skillnaden i de här utredningarna är att man ställer andra typer av frågor för att försöka få både offret och förövaren att berätta varför det här har hänt. Man måste ha alla dörrar öppna. Varje ärende, oavsett om det är HRV eller något annat, är unikt. Vi ska ha utbildning om HRV för personalen för att förstå vad HRV egentligen är.

Om till exempel en person inte vill medverka i förhör, försöker vi vara lyhörda. Då kanske man inte alltid kallar personen till stationen utan väljer andra alternativ för att det är laddat att komma hit eller många som håller koll. Någoting annat är att vi tänker på valet av tolkar. Man måste ha specialkompetens vad gäller de här ärendena.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Jag tycker att det är viktigt att vi får mer kunskap. Det känns ändå positivt. Här i länet är det jag som är kontaktperson (KP) sedan har vi en KP i varje närpolisområde också. Vi är tillsammans en grupp. Vi får mer utbildning och sedan utbildar vi andra. Alla ska ha en grund och jag tror att vi kommer att se och hantera de här ärendena bättre efter att utbildningen är klar.

Intervju 4 Polis

Mitt arbete och problemområdet

Jag är chef för polismyndighetens familjevåldsrotel, vilket innebär att jag är ansvarig för den verksamhet som bedrivs här tillsammans med andra myndigheter när det gäller våld mot kvinnor och våld mot barn. Inom familjevåldsroteln inkluderas det som handlar om HRV. Vi är en brottsutredande enhet och vi gör brottsutredningar. Vi jobbar inte med några sociala bedömningar överhuvudtaget. Vi utreder brott och det är de lagstiftade kriterierna som gäller när man utreder brott. Vi arbetar därmed utifrån objektivitetsprincipen. Sen har vi ända sedan 1998 haft ett formaliserat samarbete med socialtjänsten, sjukvården, kriminalvården och åklagarmyndigheten.

Vi utformade ett kommunövergripande handlingsprogram och i den första delen fanns det med att det finns en viss utsatthet bland kvinnor från andra kulturer och att det var en grupp vi särskilt skulle ta hänsyn till. Vi ansvarar för utredningsverksamheten som bedrivs i den här typen av ärenden, främst kvinnor som utsätts för våld eller barn som utsätts för sexuella övergrepp. Vi jobbar i nära samarbete med socialtjänst och andra aktörer. Sjukvården är en aktuell aktör hos oss och rättsmedicin är en annan stor aktör hos oss. Det innebär också att vi var överens om att vi skulle satsa på det här utifrån olika myndighetsperspektiv. Vi har en gemensam policy om att det finns flera olika förklaringar till varför våld inträffar, att man ska bemöta det på samma sätt och att man ska ha ungefär samma kompetens. För detta utformades en handbok som generellt gäller våld mot kvinnor och barn som utsätts för sexuella övergrepp. Den innehåller information om var olika aktörer finns och vem man ringer till och vem som är kontaktperson mm. Med åren har arbetet utvecklats. Vilde vi ha skyddat boende med professionell personal där det finns personal dygnet runt. Ett larmat skyddat boende där det finns utbildad personal som kan jobba med människor med traumatiska erfarenheter behövdes. Och bl.a. därför startade man kriscentrum för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Där finns socionomutbildad personal som jobbar och där finns också personal med kulturkompetens. På kriscentrum pratar de tolv olika språk och där finns ett skyddat boende. De jobbar med stöd och rådgivning. Och man jobbar nära oss med olika fokus, t.ex. om vi utreder en kvinna som gjort en polisanmälan så får hon det psykosociala stödet hos kriscentrum. Vi har också utvecklat ett kriscentrum för män som i första hand är till för de män som utövar våld. Men dit kan också män som själva har varit utsatta för våld i en relation söka hjälp och stöd. Det finns homosexuella relationer där våldet ser likadant ut. Efterhand utvecklades en grundtanke i den här typen av verksamhet som vi nu står för som innebär att det finns olika förklaringsmodeller och att man vill jobba med alla aktörer från kommunens sida så att säga. Vi jobbar och träffar ju alla genom polisutredningar men vi har ingen behandlingsdel. Vi gör brottsutredningen och rättsväsendets del är rätt begränsad eftersom det de tittar på är om de gjort sig skyldiga till brott och om de misstänkta kan lagföras för det. För att kunna göra utredningarna bättre bör förhörsmiljöerna förbättras. Så har också skett. I kriscentrum för barn har vi våra förhörssrum där vi kan förhöra barn och vi

har rum för rättsläkarna för att undersöka barn, där jobbar socialtjänst med krisbearbetning precis på samma sätt för vuxna kvinnor.

Arbetsättet med en eller flera förövare

Vi jobbar inte annorlunda i andra ärenden och jag ser att en brottsutredning är en brottsutredning. Det enda som är annorlunda och som skiljer vårt arbete från andra polismyndigheters arbete är att vi har ett nära samarbete med kriscentrum för män. Och att vi hänvisar våra gärningsmän till kriscentrum för män. Vi har också ett nära samarbete med kriminalvården som har en uppsökande verksamhet för den här personen. Resten ligger ju utanför vårt område. Det är väl det som gör att det är så viktigt med myndighetssamverkan för att olika aktörer gör det som andra inte gör. Så jobbar vi alltid, det är policyn. Vi gör brottsutredning och andra aktörer gör sin sak. Sen är det en skillnad med barnutredningar. Socialtjänsten är skyldig att sätta in åtgärder för individer under 18 år och när man kommer över 18 då blir det frivilligt att ta emot hjälp och stöd. Det är åklagare som fattar beslut.

Det finns riktlinjer kring hur man jobbar med HRV och det finns riktlinjer kring brott mot barn. Alltså får man utreda utifrån vem som är gärningsman. Åklagare leder ofta den här typen av utredningar. När det gäller målsägande under 18 år som har utsatts för den här typen av påtryckningar blir de jourhemsplacerade eller familjehemsplacerade. Jag tycker att det ger resultat. Jag har varit verksamhetschef här i 10 år och jag tycker att det har utvecklats mycket under de här åren och det som är bra det är att det fortsätter att utvecklas. Det pågår en ständig utveckling kring utbildning och kompetens. När vi pratar om brottsutredningar och skydd är det myndigheternas ansvar och det är myndigheter som ska se till att skydda i den här problematiken. De frivilliga ska inte skydda människor som är utsatta för brott. Det där är en jämlikhetsfråga. Jag menar om det omvänt hade varit män som hade varit utsatta i den här stora utsträckningen då hade det inte varit tal om frivilliga organisationer. Frivilliga organisationer gör jättebra arbete, t.ex. Rädda Barnen och BRIS. Det kan fungera som påtryckningsmedel och vara opinionsbildande, det är jätteviktigt.

Mitt råd om att arbeta med en eller flera förövare inför framtiden

Jag tror, för det första att samhället måste säga att det här inte är rätt, det är en sak. Sedan tror jag absolut på att det måste ske en beteendeförändring hos människor. Vi som jobbat med barnmisshandel använder i stor utsträckning rubriceringen fridskränkning när det gäller barn och det beror på att vi har fått tillbaka den här uppfostringsagan som inte är lika utbredd i Sverige därför att information visat på att det faktiskt är skadligt att slå sina barn. I tre år gjorde vi ett försök i samarbete med Brottsoffermyndigheten för att få resurser att utveckla påverkansprogram för föräldrar som slog sina barn. De flesta tycker om sina barn och att det är en gammal tradition att man gör så och är själv uppväxt på det sättet. Att i stället för att få böter som är vanligt vid barnmisshandel skulle de kunna få en möjlighet att genomgå ett sådant påverkansprogram och på det sättet kunna förändra sitt beteende.

Man har haft påverkansprogram för män som misshandlat sina kvinnor. Problemet är att de gärningsmän som genomgått programmet hade blivit dömda till kortare fängelsestraff. Det som jag saknar är de gärningsmän som döms till längre fängelsestraff för grova brott, där finns det inga direkta påverkansprogram. Våld mot kvinnor och barn är ett samhällsproblem och mer utbildning behövs.

Kring HRV ser vi det här som ett kompetensområde. Man bör hela tiden utveckla arbetet och ge de personer som jobbar i olika organisationer möjlighet att få den kunskap som behövs för de ska kunna sköta sina jobb. Vi har en handbok och vi har kompletterat handboken som

handlar om vad det är som skiljer HRV från vanligt våld. Man kan inte gömma sig bakom att man inte vet och att man inte förstår. Det finns stöd att få (bl.a. handboken).

Sammanfattning

När det handlar om polisens hantering av HRV visar intervjuerna ett mer strukturerat arbetssätt. Polisens arbete styrs av lagen där förövaren kallas ”gärningsman” och hedersrelaterat våld ses som våld mot kvinnor, unga flickor och pojkar. För hedersrelaterat våld finns inga juridiska koder. Polisens närvaro i olika samverkansgrupper framträder tydligt i intervjuerna och likaså samarbetet med socialtjänsten som de också upplever fungerar bra. När det gäller HRV-ärenden förekommer ett regelbundet och nära samarbete med åklagare som undersökningsledare. Intervjuerna visar också att polisen är ganska aktiv i att kontakta andra aktörer och nätverk tidigt i ett HRV-ärende, t.ex. att till förövaren förmedla kontakt till psykiatrin. Polisen har också utvecklat särskilda tillvägagångssätt när det handlar om utredning i HRV-ärenden, exempelvis att göra en noggrann kartläggning av brottet eller att intervjua så många som möjligt i familjen/släkten. De intervjuade poliserna bedömer att behovet av mer utbildning om HRV är stort inom polisen. Att skapa bättre utredningsrutiner och bättre risk- och hotbedömningar är några tips och råd som de intervjuade poliserna framför.

6. Intervju med en misstänkt förövare

Detta kapitel handlar om en persons sätt att hantera sin livssituation från det att han misstänktes för hedersrelaterat våld fram till idag då han har kommit över diverse svårigheter. Vi vill poängtera att intervjun inte ger någon uttömmande bild av hedersrelaterat våld och förövaren. Det finns olika grader av våld som kan ses som en dimension från förtryck och hot till mord. Intervjupersonen har utövat våld någonstans längs denna dimension. Vi kan genom intervjupersonen se hur myndigheter har hanterat en misstänkt förövare. Vi får veta hur den misstänkte ser på situationen. Slutligen berättar förövaren hur han ser på det hela idag.

Bakgrund

Jag har arbetat 30 år inom verkstadsindustrin i mitt hemland. Jag kom ensam till Sverige 1998, var gift och hade två barn. Min familj fanns kvar i hemlandet. Jag hade det väldigt svårt under de första tre åren i Sverige. Ovissheten inför framtiden och tanken på min hustru och barnen pressade mig väldigt mycket. Jag försökte lära mig svenska och om hur det svenska samhället fungerar. Efter cirka tre år fick jag uppehållstillstånd och därefter försökte jag aktivt att ta hit min familj. Det tog cirka ett år innan vi återförenades. Jag fortsatte att läsa svenska och försökte hjälpa min fru och barnen. Det var svåra tider. Jag var tvungen att orientera mig i det svenska samhället och samtidigt ta hand om familjen. Mina barn började så småningom skolan och min hustru började lära sig svenska. Jag fick genom skolan i samarbete med arbetsförmedlingen en praktikplats inom mitt yrke där jag trivdes bra. Under detta år fick vi ytterligare ett barn. Under tiden som jag hade uppehållstillstånd och efter att min familj kommit hit hade vi kontakt med en enhet inom kommunen. Enheten ville veta hur vi levde och vad vi gjorde. Vi kunde till och med bli tillfrågade om vad vi äter, när vi sover och hur vår samlevnad såg ut. Jag upplevde att kommunen lade sig alltför mycket i vårt privata liv.

Vad hände egentligen, problem i familjen

Min familj kom till Sverige under vintern. Det var kallt och ingen av dem kunde svenska. Jag var tvungen att visa dem var det fanns affärer, vad man ska köpa och vart man kan gå för att köpa billigare. Under den mörka vintern var jag orolig för min äldsta dotter när hon gick ut. Jag var rädd att hon skulle bli utsatt för överfall. Jag köpte en mobil åt min dotter och vi kom

överens om att hon skulle ringa mig om hon råkade ut för otrevligheter. Detta tror jag ledde till att jag så småningom betraktades som en far som bestämde alldeles för mycket. Bristande språkkunskaper skapade också kommunikationssvårigheter, särskilt mellan enhetens handläggare och min hustru som alltid var tvungen att kommunicera genom mig eller tolk. Detta medförde ytterligare misstankar mot mig att jag ville bestämma. Min avsikt var att hjälpa min fru och inte att jag skulle prata istället för henne.

Hur problemen hanterades av kommunen

Jag visste ingenting om att mitt förhållningssätt hade skapat problem i hemmet. I min enfald trodde jag att vi som en hel familj var på väg att etablera oss som värdiga samhällsmedborgare i Sverige. Jag var på gång att skaffa mig ett fast jobb och var på väg att etablera mig som egen företagare. Så en dag kontaktades jag av en handläggare från kommunens enhet som sa att han skulle visa mig ett antal arbeten så att jag skulle kunna komma igång med någon typ av sysselsättning. Vi kom överens om att han skulle komma och hämta mig dagen efter.

Dagen efter träffades vi och han körde mot ett samhälle i närheten av den stad där jag bodde. Jag undrade naturligtvis vad vi skulle göra där. Han började berätta om sina barndomsminnen och hur livet såg ut när han var yngre. Jag började känna på mig att någonting inte stämde. Sedan sade han plötsligt att han ville ta mig till ett annat litet samhälle ett par mil utanför min hemstad. Jag började bli orolig och bad att han skulle göra det så snabbt som möjligt. Jag förklarade att jag måste vara hemma innan mina barn kommer hem. Under bilfärden ringde han flera samtal och jag kunde förstå från hans ansikte att någonting pågick. Vi startade bilfärden vid 10-tiden på morgonen och först klockan 16.00 kom vi tillbaka till min hemstad. Han lämnade mig i centrum och jag blev tvungen att ta mig hem själv.

Jag kom hem och ringde på dörren. Ingen öppnade dörren. Jag märkte att jag inte heller hade hemnyckeln. Jag tänkte att jag förmodligen hade glömt att ta nyckeln med mig. Jag var tvungen att vänta tills någon kom hem, så jag väntade utanför hemmet. Jag väntade ett par timmar och såg att ingen kom. Vid 18-tiden ringde jag till min hustrus mobil. Ingen svarade. Provade därefter att ringa till min dotter. Hon svarade inte heller. Jag trodde att de hade glömt telefonen hemma. Väntade ytterligare någon timme. Jag trodde att mitt yngsta barn hade blivit sjuk och att de var på sjukhuset så jag sprang till sjukhuset och lämnade personnumren på mina barn men fick veta att de inte hade varit där. Klockan var nu vid 22-tiden på kvällen och jag var förtvivlad. Det började dyka upp alla möjliga tankar hos mig. Jag visste inte vad jag skulle göra. Jag var trött och sliten.

Vid midnatt gick jag till polisen. Polisen var stängd. Genom porttelefonen förklarade jag att mina barn och min hustru hade gått ut från hemmet och inte var tillbaka. Jag fick veta att jag skulle gå tillbaka hem och vänta på parkeringen tills polispatrullen kom dit. Polisen kom och med deras hjälp tog jag mig in i lägenheten. Polisen gick först in i lägenheten och jag följde efter.

Jag blev chockad när jag kom in i lägenheten. Hela lägenheten var rensad. Maten, dator, madrassen och mycket annat var borta. Jag såg plötsligt ett brev. I brevet stod att "vi har lämnat dig för gott". Jag trodde inte mina ögon. Jag kunde inte koncentrera mig, mådde mycket dåligt och grät. Visste fortfarande inte vad som har hänt. Polisen kontaktade polisstationen och efter ett kort samtal fick jag veta att jag måste höra av mig till kommunens enhet dagen därpå. Sedan lämnade de mig omedelbart och jag blev ännu mer förtvivlad. Fick ingen förklaring om vad som pågick. Den stunden var en av de värsta stunderna i mitt liv.

Dagen efter kontaktade jag kommunens enhet och frågade efter min familj. Min handläggare förnekade att hon visste någonting.

Jag vände mig till polisen. Från polisen fick jag veta att enheten visste var min familj befann sig men att de inte ville tala om det för mig. Jag blev lugn med detta besked. Jag tänkte att min hustru är besviken på mig och vill vara borta ett tag. Jag tänkte att kommunen kommer säkert att hjälpa oss att reda ut eventuella problem.

Efter ca fyra dagar fick jag plötsligt ett brev från en advokat att min hustru vill skilja sig. Jag vände mig till kommunen och sökte hjälp. Fick då en uppmaning av kommunen att ”fundera över vad du har gjort gentemot din hustru och dina barn”. Jag bad handläggaren att förklara eftersom jag inte förstod vad hon menade. Hon påpekade då att jag kunde vända mig till en advokat. Då förstod jag vad som var meningen med att jag blev skjutsad till olika orter under hela dagen innan. Jag förstod att gårdagens biltur var planerad. Jag blev så besviken och kände mig sviken. Varför hade ingen talat om för mig om jag hade brister i mitt sätt att vara man till min hustru och far till mina barn.

Jag förstod att jag var maktlös inför hela enheten på kommunen. Jag försökte få kontakt med mina barn genom enheten. De sa hela tiden att de inte visste var de finns men att de mådde bra.

Min situation efter separationen

Jag började ganska fort att försöka komma på fötter igen genom att ta hand om mig själv. Kände mig ensam och visste inte vem jag skulle vända mig till. Jag var fortfarande ny i Sverige och hade inte något stort nätverk. Jag bestämde mig att åka till hemlandet för ett kort tag. Min vistelse i hemlandet förknippades med en del svårigheter. Jag var fortfarande upptagen med tankar om vad som hade hänt och varför. Jag var inne i tankar om att jag och min hustru borde träffas för att prata igenom våra svårigheter. Men jag förstår idag att jag var för naiv och förstod inte att min hustru kunde göra livet surt för mig även i hemlandet. Efter ett tag kom jag tillbaka till Sverige.

Enheten på kommunen visste att jag befann mig i mitt hemland. Under tiden hade de kommit till lägenheten och hade tagit ytterligare saker till min familj. De hade stängt dörren och vägrat betala hyran. Dessutom hade de slängt ut mina kläder och mina tillhörigheter. När jag kom tillbaka till min hemstad i Sverige och fick jag veta att jag stod i ekonomisk skuld till bostadsförmedlingen. Jag hade inga kläder och fick sova i olika genomgångsbostäder och jourhem. Ingen hade talat om för mig att min hustru och barn under tiden befann sig i skyddat boende. Jag visste inte ens att det fanns vissa hem som kallas för skyddat boende. Ingen hade talat om att jag inte fick ringa mina barn. Jag hade inga domstolbeslut eller förbud mot att kontakta mina barn. Jag ville gärna veta hur barnen hade det. Jag fick ingen bostad eftersom jag nu hade en skuld. I samma veva kom det två anmälningar på mig, från min dotters sida och min hustru. Min dotter hade anmält mig för att jag hade hotat henne till livet. Min hustru hade anmält mig för att jag hade hotat henne. Jag hämtades av två poliser men polisutredningen lades ner eftersom det visade sig att dotterns anmälan inte stämde med verkligheten. Min hustrus anmälan lades ner av åklagaren för att domstolen tyckte att jag var oskyldig och att hustruns påstående inte skulle räcka för att väcka åtal.

Min situation idag

Jag försökte skaffa mig ett jobb och började så småningom betala min skuld till bostadsförmedlingen. Min hustru skiljde sig och jag har lämnat skilsmässan bakom mig. Jag har fortfarande inte gett upp att få träffa mina barn. Jag har idag tre barn varav två av dem är under 18 år. Fick också veta att under tiden som jag var i hemlandet hade jag blivit kallat till domstol beträffande vårdsnaden av barnen. Domstolbeslutet blev att min före detta hustru fick tillfällig vårdnad av barnen. Fick därefter brev av en advokat att domstolen hade beslutat att jag får träffa mina två yngsta barn en gång per vecka cirka två timmar. Jag fick också veta att socialtjänsten bär ansvaret för att organisera träffen med mina barn.

Det tog först en månad att jag fick veta att socialtjänsten skulle hitta en handläggare. Sedan fick jag ett brev där jag fick en besökstid om två månader. När dagen var inne och jag trodde att jag skulle få träffa mina barn på socialtjänsten fick jag veta att besöken med barnen skulle ske med hjälp av en kontaktperson och att socialtjänsten inte hade hittat någon kontaktperson ännu. Fick också veta av socialtjänsten att jag måste vänta ytterligare ett par månader tills de skaffat mig en kontaktperson. Sammanlagt tog det fem månader från det att domstolen beslutat att jag skulle få träffa mina barn och totalt mer än ett år innan jag fick träffa mitt yngsta barn.

Idag har jag skaffat mig en egen lägenhet och har arbete. Jag vet att jag kommer att lyckas och min intention är att vara en nyttig människa för svenska samhället och min omgivning.

Min upplevelse av hela händelseförloppet

När jag tänker tillbaka hade jag förväntat mig att kommunen inte hade lagt sig i min familjs privata liv. Jag tycker att kommunen borde ha hjälpt oss att komma närmare varandra i stället för att splittra oss. Jag trodde att personalen på kommunens särskilda enhet var experter i att ge stöd till familjer och familjemedlemmar.

Jag tycker att skattemedel ska användas på ett konstruktivt sätt. Alla resurser som sattes in för att lura bort mig, polisens insatser, kommunens stöd till min före detta hustru och barnen, socialtjänstens insatser, åklagare och domstolen har kostat skattebetalarna massor med pengar. Om vi i stället hade fått hjälp att reda ut våra problem eller om jag hade fått veta vad jag kan göra då hade allting kostat mindre.

Jag fick aldrig hjälp med att förstå vad som hade hänt. Jag behandlades som en kriminell och myndigheternas bemötande mot mig präglades av misstänksamhet. Exempelvis när jag ville träffa mina barn efter så stor längtan, då fick jag träffa dem ute på gatan medan en kontaktperson var närvarande. Jag hade blivit övergiven och lämnad av min familj när vårt yngsta barn var väldigt liten. Det hade gått mer än ett år. Det var orättvist att få träffa barnen ute på gatan. Trots min begäran att få ha dem hemma två timmar med socialtjänstens personal fick jag inte detta.

Idag befinner jag mig i en nyorienteringsfas. Jag ska försöka gå vidare och jag älskar mina barn. En sak har jag lärt mig att vi invandrarfamiljer är ett bra "fenomen" för att vi skapar arbete och arbetsmöjligheter åt socialtjänsten. Och genom att splittra invandrarfamiljer får många socialarbetare lön och lever gott.

Sammanfattning

Intervjupersonen, som har utländsk bakgrund, var misstänkt för hedersrelaterat våld. Detta gjorde att familjen fick skyddat boende. Av intervjun framgår inte vad som har hänt och vad som legat bakom att familjen ville lämna och lämnade honom med myndigheternas stöd. Det är den misstänkte förövarens upplevelser av samhällets insatser, framförallt skyddat boende, och hur han hanterats av myndigheterna som man får en bild av genom intervjun. Fru och dotter lämnade in en anmälan om mordhot respektive hot och en rättsprocess inleddes som slutade med att han frikändes. I hela processen upplever intervjupersonen att han har blivit behandlad som en kriminell person trots att han inte hade dömts för något brott. Han försöker förstå vad det är som har hänt och varför myndigheterna agerat som de gjort. Under processen får han inte veta något om vad som ligger bakom insatserna. All information om sin familj har han fått söka själv. Av intervjun framgår också att personen inte kan mycket om svenska regler, lagar och förordningar och att han har svårt att förstå att han har gjort något fel, något olagligt.

Fortfarande upplever han att myndigheterna betraktar honom med en viss misstänksamhet trots att han är etablerad och lever under ordnade former.

Intervjupersonen ger intryck av en person som är utlämnad och övergiven av samhället. När han ser tillbaka skulle han ha velat få hjälp och stöd i form av familjesamtal som kanske kunde ha lett till en försoning med familjen.

7. Sammanfattande bedömning och slutsatser

I det avslutande kapitlet besvaras först de frågor som ställdes i rapportens inledning. Därefter redovisas studiens tre övergripande slutsatser. Den första fråga som utvärderingen ställde var: Hur arbetar socialtjänsten, polisen, kriminalvården och åklagarmyndigheten med förövare?

Myndigheternas insatser riktade till förövare och familjer skiljer sig från varandra. Socialtjänstens insatser styrs mycket av socialsekreterarens eget initiativ, vilket framgår av enkät och intervjuer. Det kan handla om att erbjuda stödsamtal, anlita konsult eller att sätta in aggressionsinriktade behandlingsprogram. Sammantaget är socialtjänstens insatser till förövare mycket begränsade. Polisen fokuserar främst på utredningsarbete när det gäller insatser till förövare. Oftast görs en risk- och hotbedömning och en åklagare kopplas alltid till ett HRV-fall. Polisens arbete styrs av åklagare och i utredningsarbetet är det offrets säkerhet som prioriteras. I detta arbete samarbetar polisen med andra aktörer och ibland föreslås att en förövare ska söka hjälp hos psykiatrin eller en mansjour.

Det är framförallt kriminalvården som har ansvar för insatser riktade till förövare. Kriminalvården erbjuder generella behandlingsprogram för förövare. Tillsammans med frivården har kriminalvården utvecklat ett antal behandlingsprogram som förövare som är dömda till fängelse eller som är villkorligt frikända kan söka. Behandlingsprogrammen är kognitiv- och beteendelinriktade. Det är dock oklart om dessa behandlingsprogram fungerar för förövare där brottet har ett hedersmotiv.

Åklagarmyndigheten har i princip inget ansvar för att ge hjälp och stöd till förövare. Det Åklagarmyndigheten har gjort i detta sammanhang är att kvalitetssäkra sina bedömningar av HRV genom att öka kompetensen hos åklagare.

Svaret på den andra frågan ”Vilka insatser riktade till förövare har initierats inom HRV-programmet?” är att det finns mycket få projekt som har haft fokus på förövare. Några länsstyrelser har uppmuntrat till och/eller lämnat bidrag till projekt riktade till förövare, släkt, familjer eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande förekommer. Av alla projekt som har fått bidrag från länsstyrelserna, 373 stycken under perioden 2003-2006 (Hanberger, m fl. 2006), är det få som har haft fokus på förövare med undantag för projekt i Stockholms och Västra Götalands län. Åklagarmyndighetens och Rikspolisstyrelsens regeringsuppdrag har haft fokus på att öka kunskapen och kompetensen för att bättre kunna hantera HRV-ärenden. Dessa insatser kan komma att få praktisk betydelse i arbetet med förövare och familjemedlemmar.

Den tredje frågan som ställdes inledningsvis var: Vilka erfarenheter har socialsekreterare och poliser av insatser riktade till förövare? Polisen och socialtjänsten har som framgår av rapporten olika erfarenheter av att arbeta med förövare. Detta beror främst på att polisen och socialtjänsten har olika ansvarsområden som styr innehållet i deras olika insatser. Alla intervjuade poliser och socialarbetare upplever att samarbetet mellan polis och socialtjänst har fungerat bra kring HRV-utredningar, särskilt där det förekommit barn. Men alla intervjuade socialarbetare och poliser, samt de flesta socialarbetare i storstadslänen anser att insatserna riktade till förövare är otillräckliga. Av de socialarbetare som haft en uppfattning i frågan (drygt en fjärdedel) anser färre än en av tio att samhällets insatser riktade till förövare fungerar bra. Erfarenheten är att samhällets insatser för familjerna fungerar något bättre, knappt två av tio tycker att dessa insatser fungerar bra eller mycket bra vilket kan jämföras med motsvarande siffra för samhällets insatser för offer. En majoritet av socialarbetarna (som haft en uppfattning) tycker att samhällets insatser för offer fungerar bra eller mycket bra.

Den fjärde fråga som ställdes var: Hur uppfattar förövarna de insatser/åtgärder som riktas mot dem? Efter många olika försök att få förövare att ställa upp för intervju var det endast en person som var villig att medverka. Intervjun kom främst att handla om hur den misstänkte förövaren upplevde samhällets insatser. Vår intervjuperson upplevde att han hade negligerats av olika myndigheter och att han inte fått någon information om varför hans fru och barn placerats i skyddat boende. ”Förövaren” upplevde att kommunen och socialsekreteraren inte har gett honom tillräckligt med hjälp och stöd. Efter att åtalen om mordhot och hot lagts ner kände han ändå att myndigheterna inte litade på honom. Han kan fortfarande inte träffa sina barn regelbundet trots att han inte har gjort sig skyldig till något brott. Han berättade att han inte haft besöksförbud eller några andra restriktioner från domstol, tingsrätt eller socialtjänst som skulle hindra honom från att få träffa sina barn. Han tycker att han har behandlats som en kriminell person och att det är den synen som han upplever har styrt framförallt socialsekreterarens agerande. Intervjun visar också att han har haft dålig kännedom om det svenska regelverket.

Slutsatser

Vår första slutsats är att mycket få insatser (t.ex. attityd- och beteendeförändrade projekt) riktade till förövare har kommit till stånd lokalt/regionalt med bidrag från länsstyrelserna.

Slutsatsen baseras på rapporter från länsstyrelsernas handläggare om stimulans och stöd till förebyggande projekt riktade till individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper där hederstänkande/våld förekommer. Insatser riktade till förövare har inte varit

ett prioriterat insatsområde för regeringen. Stöd till attitydpåverkande projekt riktat till denna målgrupp nämns som en bland flera bidragsgrunder i regeringens riktlinjer för fördelning av länsstyrelsestöd (Justitiedepartementet, 2004. 2005). Hur stort behovet av insatser är för (potentiella) förövare, dels för personer som inte upplever hedersattityder/-beteende som problematiskt, dels för personer som både är förövare och våldsutsatta har inte undersökts. Slutsatsen indikerar att insatser för målgruppen inte har haft hög prioritet och/eller att det har varit svårt att få in projektansökningar, med undantag för Stockholms och Västra Götalands län. En samlad bedömning av behovet av fortsatta insatser för offer och förövare kommer att göras i slutrapporten.

Den andra slutsatsen är att såväl förebyggande som behandlande metoder för förövare med HRV-problematik behöver utvecklas och utvärderas. Idag är kunskapen om vilka metoder som fungerar för olika typer av HRV-problematik otillräcklig.

Slutsatsen baseras på intervjuer med fyra socialarbetare och fyra poliser, den elektroniska enkäten till socialsekreterare i storstadslänen, samt en genomgång av Kriminalvårdens behandlingsprogram för förövare.

Den tredje slutsatsen är att det upplevs finnas en gråzon i ansvarsfrågan när det gäller insatser riktade till förövare över 18 år, t.ex. i fall då inget straff har utdömts.

Slutsatsen bygger på intervjuer med poliser, socialsekreterare och en förövare. Lagstiftningen är medvetet vid för att tillåta olika bedömningar och kunna anpassa insatserna till den enskildes situation och behov. Den upplevda "gråzonen" tyder på att samverkan mellan myndigheter för denna målgrupp inte fungerar tillfredsställande.

Avslutande kommentar

Organiseringen av socialtjänstens insatser för förövare varierar mellan kommuner, kommundelar och handläggare. I jämförelse med insatser för offer är stöd och hjälpinsatser för förövare mycket begränsade. Socialarbetare upplever att det behövs mer kunskap och stödinsatser i form av ekonomiska resurser och kompetens för att kunna arbeta med förövare och familjemedlemmar.

Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten har ökat sin kompetens när det gäller att utreda HRV-fall genom de uppdrag som de har haft inom HRV-programmet. Polisen som är beroende av ett fungerande samarbete med olika myndigheter och aktörer upplever att samarbetet med socialtjänsten ofta fungerar bra, men framhåller att samarbetet kan behöva utvecklas med andra aktörer. De pekar också på behovet av mer kunskap om HRV för att kunna förbättra arbetet med förövare.

Kriminalvården är den aktör som har det största och tydligaste ansvaret för insatser och stöd till förövare. Kriminalvårdens behandlingsprogram har oftast vetenskaplig förankring, men det är oklart om metoderna också fungerar för personer som avtjänar straff med HRV-problematik och om programmen bidrar till att förändra synen på kvinnan som underordnad mannen.

Vem ska i praktiken fånga upp och vid behov erbjuda stödinsatser för misstänkta förövare eller familjemedlemmar som sanktionerar HRV, samt ge stöd till personer där åtal har lagts ner eller där den åtalade frikänts från anklagelser? Som framgår av våra intervjuer och av enkäten till socialsekreterare i storstadslänen upplevs socialtjänstens ansvar för stödinsatser riktade till förövare och familjemedlemmar över 18 år oklart. Formellt sett har socialtjänsten ett delat ansvar med bl.a. polisen, men rutiner och former för samverkan bör utvecklas. Socialsekreterare menar likaså att fler aktörer skulle behöva ta ett ansvar för insatser riktade till nämnda målgrupper.

Referenser

Babcock, P. (editor in chief) - (2002) Webster's Third New International Dictionary. U.S.A

Cinthio, H. (2007) *Hedersrelaterat våld och förtryck – Ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården*. (red.) Länsstyrelsen i Skåne län.

Eriksson, A., Envall, E., Hedquist, B., Socialstyrelsen och Wibling, E. polismästare, Gävleborgs län (odaterad). *Att samverka kring mäns våld mot kvinnor. Ett utbildningsmaterial för personal inom rättsväsendet, hälso- och sjukvården, socialtjänsten och kriminalvården*. (Datum saknas).

Freeman, A., Pretzner, J., Fleming B.; Simon, KM. (1994) *Kognitiv psykoterapi i klinisk tillämpning*. Pilgrim Press.

Föreläsningmaterial från Fammen. Mottagits 2007-10-08. Uppsala.

Hanberger, A., Wikström, E & Ghazinour, M. (2006) *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld. - en utvärdering av samverkansprojekt delrapport: 1*. Umeå: Centrum för utvärderingsforskning (UCER), Umeå universitet.

Hanberger, A., Wikström, E & Ghazinour, M. (2007) *Hur fungerar skyddat boende? Delrapport 2 från den nationella utvärderingen av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld*. Umeå: Centrum för utvärderingsforskning (UCER), Umeå universitet.

Justitiedepartementet (2004) Bilaga till regeringsbeslut Ju2004/5777/IM

Justitiedepartementet (2005) Bilaga till regeringsbeslut Ju2005/4117/IM, Ju2005/5480/IM

Kriminalvården (2007)

http://www.kriminalvarden.se/templates/KVV_InfoMaterialListing___4352.aspx (datum: 2007-10-08). Samtliga broschyrer finns under temat info-material och sedan behandlingsprogram.

Kriminalvården, Huvudkontoret. (2006) *Svar direkt*. Om svensk kriminalvård. Informationsenheten i Norrköping.

Kvale, S. (1997) *Kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur.

Kåver, A. (1999) *Social fobi. Att känna sig granskad och bortgjord*. Cura.

Payne, M. (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Natur och Kultur.

Petterson, AC. (2005) *Socialtjänstens insatser för våldsutsatta kvinnor och deras barn 2005* Rapport, år och nr: 2005:9 . Utgivare: Länsstyrelsen Blekinge län, 371 86 Karlskrona.

Petersson, O. (1987) red. *Maktbegreppet*. Carlsson Bokförlag. Stockholm.

Prop. 2006/07:38 *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*

Regeringskansliet (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet en kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner.*

Rikspolisstyrelsen (odaterad). *Att utreda mäns våld mot kvinnor.* Ett utbildningsmaterial för polis och åklagare. Sidan 1. (Datum saknas).

Åklagarmyndigheten. (2006) *Hedersrelaterat våld: Handbok.* Utvecklingscentrum Göteborg. Göteborg.

Öst, LG. (2006) *KBT. Kognitiv beteendeterapi inom psykiatrin.* (red). Natur och kultur.

Bilagor

Intervjuguide för socialarbetare som arbetar med förövare eller familj

1. Skulle du vilja berätta kort om hur du arbetar konkret med förövare och familj?

- Finns uttalade mål med socialtjänstens insatser?
- Finns etablerade handlingsrutiner?
- Hur avgränsas målgruppen?

2. Skulle du vilja berätta hur ett ärende aktualiseras hos er/dig?

3. Hur arbetar ni när insatsen handlar om en enda person?

- är det någon typ av särskilt behandling som sätts in
- finns det särskilda konkreta insatser som sätts in
- hur märker ni förändringen hos individen
- hur länge kan en person vara aktuell hos er

4. Hur arbetar ni när insatsen handlar om en hel familj?

- är det någon typ av särskilt behandling som sätts in
- finns det särskilda konkreta insatser som sätts in
- hur märker ni förändringen hos familjen
- hur länge kan en familj vara aktuell hos er

5. Hur fungerar samverkan med andra myndigheter t.ex. polisen och inom socialtjänsten?

6. Hur bedömer du att socialtjänstens insatser fungerar? Har du kunnat se resultat av insatserna? Vilka?

Intervjuguide för polisen som arbetar direkt/konkret med förövare eller familj

- 1. Skulle du vilja berätta kort om hur du som polis arbetar med HRV?**
2. Finns uttalade mål med polisens insatser?
3. Finns etablerade handlingsrutiner?
4. Hur avgränsas målgruppen?

- 5. Skulle du vilja berätta hur ett ärende aktualiseras hos er/dig?**

- 6. Hur arbetar ni när insatsen handlar om en enda person?**
 - är det någon typ av särskilt behandling/brottsrubricering som sätts in
 - finns det särskilda konkreta insatser/förhör som sätts in
 - kontaktar ni familjen?
 - hur länge kan en person vara under uppsyn hos er

- 7. Hur arbetar ni när insatsen handlar om en hel familj?**
 - är det någon typ av särskilt bemötande som sätts in
 - finns det särskilda konkreta insatser som sätts in

- 5. Hur fungerar samverkan med andra myndigheter t. ex. socialtjänsten?**

- 6. Hur bedömer du att polisens insatser fungerar? Har du kunnat se resultat av insatserna? Vilka?**

Informationsbrev till förövare om UCERs utvärdering och om intervjun

Centrum för utvärderingsforskning (UCER) vid Umeå Universitet genomför, på regeringens uppdrag, en nationell utvärdering regeringens ”insatser” mot hedersrelaterat våld.

Vi skulle vilja komma i kontakt med Dig och få veta hur du upplever din situation och vad du i efterhand tycker om det som hänt i samband med hederstänkandet. Vi skulle vilja få möjlighet att träffa dig och ställa några frågor i form av en intervju. Vi vill understryka att du är viktig för oss och att vi sätter stort värde på din tid och vad du kan tänka dig att dela med dig till oss. Utvärderingen vill bland annat ta reda på hur samhällets insatser för att motverka hedersrelaterat våld fungerar samt vilken eller vilka typer av insatser det behövs för personer i din situation.

Vi som vill intervjua dig är två forskare som är intresserad av att veta om dina erfarenheter. Vi respekterar dig högt och vill försöka ge en så rättvis bild som möjligt av dina erfarenheter och upplevelser av det som hänt. Vi är väl medvetna om att vår intervju skulle kunna väcka gamla sår eller upplevas obehagligt, därför respekterar vi om du vill avbryta eller inte svara på alla våra frågor. Vi vill passa på att kort presentera oss. Mehdi, som kommer att utföra intervjun, är en erfaren terapeut som har arbetat länge med andra kulturer och Anders har lång erfarenhet av intervjuer och samtal.

Vad gör vi med intervjun? Vi behöver inte veta ditt namn och personnummer. Efter intervjun försöker vi som forskare förstå vad du vill förmedla till oss. Ingen kommer att få veta att det är just ”du” som har intervjuats. Med detta vill vi betona att all information som du lämnar kommer att stanna hos oss. Vår förhoppning är att du kan dela dina upplevelser och erfarenheter med oss. Om du säger ja kommer vi att föreslå tid och plats för en intervju. Vi uppskattar att intervjun kommer att ta max 1 timma.

Vänliga hälsningar
Mehdi Ghazinour och Anders Hanberger
Umeå Universitet

Hej!

Med detta brev översänder vi vår andra rapport som vi har gjort inom ramen för den nationella utvärderingen av regeringens insatser mot hedersrelaterat våld. Vi är tre forskare vid Centrum för utvärderingsforskning, Umeå Universitet, som står bakom rapporten. Vår andra rapport handlar om hur skyddat boende fungerar som insats. Den kan även beställas eller laddas ner från UCERs hemsida.¹⁵ **Länk in när rapporten är klar**

Vi har nu påbörjat arbetet med den tredje delstudien som handlar om insatser riktat mot potentiella förövare och/eller familjer där det är känt att hederstänkande/-våld förekommer. Vi vill redan nu be dig om hjälp att lokalisera om det finns några projekt som länsstyrelsen i ditt län har lämnat bidrag till från 2003 till december 2007. Det vi vill veta är om det finns projekt riktade till potentiella förövare och/eller familjer eller någon identifierad målgrupp där hederstänkande och/eller hedersrelaterat våld förekommer. Tacksam om du kan svara på två frågor och skriva svaren direkt efter respektive fråga och skicka svaren via mail till Mehdi Ghazinour (se nedan):

1. Har din länsstyrelse uppmuntrat aktörer att söka projektmedel som riktar sig till enskilda individer, familjer, släkter eller andra identifierade målgrupper, där hederstänkande/våld förekommer? Om du svarar ja, vad har ni gjort/hur har ni arbetat?
2. Skriv namn på förekommande projekt. Om det finns mer information om projekten (t.ex. på någon hemsida, i en projektbeskrivning eller projektrapport) ange hur vi kan få tillgång till informationen. Ange också kontaktperson och dennes telefon/mail:

Vi kommer i vårt nästa rapport att i en tabell redovisa vilka länsstyrelser som har lämnat bidrag till projekt av detta slag. Om du inte svarar på frågorna kommer projekt från ditt län inte att komma med i vår redovisning.

Har du frågor maila eller ring till:

Mehdi Ghazinour Mehdi.Ghazinour@socw.umu.se eller 070 560 2877

Anders Hanberger anders.hanberger@ucer.umu.se eller 090 786 6598, 070 333 0915

Tack på förhand för din hjälp!

¹⁵ Vår första rapport handlade om samverkan mellan olika aktörer kring insatserna. Den går också att beställa och få i tryckt version eller så kan du ladda ner den från vår hemsida:
http://www.ucer.umu.se/PDF/arbetsrapporter/Hedersrelaterat%20våld/Hedersrelaterat_vald_Delstudierapport_1.pdf

Intervjuguide med förövare

- 1) Skulle du vilja berätta kort om dig själv och din bakgrund?
- 2) Hur tycker du problemen i hemmet startades? – Vad var det för problem?
- 3) Sökte du hjälp för problemen? Fick du hjälp och stöd?
- 4) Kan du berätta vad hände med dig? Vad var det som du gick igenom egentligen?
- 5) Hur är din situation idag?
- 6) Hur ser du idag på det som har hänt?